

SZombat

Újlipótvárosi csaták

Veterántörténetek
– magyarajkú
izraeli katonák

Interjúk

Tomi Lapiddal,
Dani Yatommal,
Yuval Steinitz-cel,
Dan Mironnal

S. Y. Agnon,
Haim Guri,
Margit Patrícia
és Pári Mirella
írásai

1 % a Szombatnak

Kérjük, ajánlja ön is adója 1 %-át
lapunknak, a Szombatnak

Ehhez nem kell egyebet tennie,
mint mellékelnie
a nyilatkozatot
adóbevallásához, amelyben
kijelenti, hogy adója 1 %-át a
18165850-1-42 adószámú
szervezetnek kívánja
felajánlani. E kis fáradsággal
hozzájárulhat a Szombat
további megjelenéséhez.

Segítségét előre is köszöni
A Szombat szerkesztősége

- mely az egyetlen független szellemiségű, non-profit jellegű, magyar zsidó politikai és kulturális lap;
- honlapján (www.szombat.org) cikkek mellett hírekkel, programajánlóval, blogokkal és fórumokkal várja olvasóit;
- tájékoztat, és véleményt mond a világ, Izrael és a magyar politika híreiről;
- megalapítója és fenntartója a www.antiszemitizmus.hu honlapnak, melyen dokumentálja és küzd a zsidó- és Izrael-ellenes előítéletekkel szemben;
- konferenciákat szervez zsidó irodalomról, színházról, filmről;
- a Szombat Szalonok keretében vitaeseteket és felolvasóesteket szervez, élő kapcsolatot tartva az olvasókkal.

Veszi a lapot?

**Tudunk egyszerűbb,
olcsóbb megoldást:**

Előfizethet csekken, vagy banki átutalással
a 11709002-20066703-as OTP számlaszámra.

Az éves előfizetés díja 4250 forint.

Előfizetőink több mint 15%-kal olcsóbban jutnak a **Szombathoz**, mint azok, akik havonta vásárolják meg a lap számait. Mindazok, akik a fenti összegnél többet utalnak át, elősegítik a **Szombat** működését. Lehetőség teszik, hogy lapunk olyan olvasótársaikhoz is eljuthasson, akiknek anyagi lehetőségeik nem engedik meg, hogy rendszeresen olvashassák a **Szombatot**. 2008-as tervünk, hogy olyan magyarországi könyvtárakba is eljuttassuk ingyenesen a lapot, amelyek nem tudják állományukat bővíteni. Így szélesebb körben válhat ismertté és természetessé a zsidóság gondolkodása, s ezáltal **oldódhatnak az előítéletek**.

Legyen Ön is a zsidó kultúra támogatója, legyen Ön is Előfizetőnk!

Csekket, vagy további információt kérhet délutánonként a 311-6665-ös,
vagy 302 0744-es telefonszámokon.

szombat

2008. május
5768 niszán – ijjár

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület
folyóirata.
Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor
Hoffman Iván
Itamár József-Keszt
Kovács András
Seres László
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor
(főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila

Deák Andrea
(szerkesztőségi titkár)
Fritz Éva (pénzügyek)
Pári Mirella (terjesztés)

Állandó külső munkatársak:

Uri Asaf, Csáki Márton,
Csőke Zoltán, Peremiczky Szilvia,
Szegő Péter, Vári György,
Várnai Pál

A megjelenést támogatja:
Amerikai Joint Magyarország
Ronald S. Lauder Alapítvány
Magyarországi Zsidó Örökség
Közalapítvány

Nemzeti Kulturális
Alapprogram

Oktatási és Kulturális
Minisztérium

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi.

Terjeszti a LAPKER Rt.

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2008. április 14-én.

Cimlapfotó: Martiskó Gábor
Montázs: Drelyó Ágnes

Az izraeli fotók forrása:
Celebrating Israel.

A Photographic Slice of Israeli Life.
Presented by Melitz.
Photography by Moshe Fisch

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház,
234-es és 235-ös szoba.
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org
Címünk az interneten:
http://www.szombat.com

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán.
Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomdai előállítás:
Grafika Press Nyomdaipari Rt.

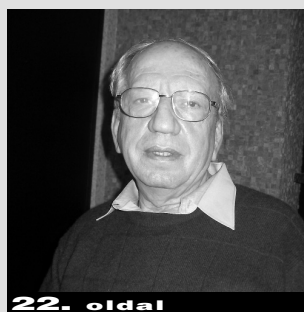
4. oldal

19. oldal

21. oldal

22. oldal

28. oldal

ÁLLÁSPONT

- 4 Gadó János
Újlipótvárosi csaták

IZRAEL 60

- 6 „Nagyon elszántak voltunk”
Interjú Schramm Péterrel (Novák Attila)
- 8 Párhuzamos életrajzok
Riport két izraeli veteránról (Szegő Péter)
- 11 Smuel Joszef Agnon
A jel
- 14 „Európa alszik”
Interjú Yuval Steinitz-cel, a Kneszet Kül-
és Védelmi Bizottságának tagjával
- 15 „Számomra a nukleáris Irán
nem alternatíva”
Beszélgetés Dani Yatommal,
a Moszad volt főnökével (Gadó János)
- 16 Pári Mirella
Őrposzton
- 18 Haim Guri
Tetemeink itt fekszenek
- 19 „A cionizmus a huszadik század
egyik legnagyobb csodája”
Interjú Tomi Lapiddal (Szekér Gitta)
- 21 Izreális víziók
Izrael az Eurovíziós Dalfesztiválon
(Pályi Sándor Márk)
- 22 Zsidó irodalom:
szövegben lelt haza
Dan Miron izraeli irodalomtörténésszel
beszélget Szántó T. Gábor
- 24 Modern zsidó költők III.
Mani Lejb versei
- 28 Rákócza Richárd
Tel-Aviv és környéke felhőkarcolói
- 30 Margit Patrícia Eszter
Shantipi fesztivál, Ábrahám sátra
(regényrészlet)
- 34 További kétségek
(olvasói levél)

Újlipótvárosi csaták

Melyik az a hely ma Budapesten, ahol a szélsőjobboldali üvöltözők – köztéren – számottevő civil ellenállásba ütköznek, ahol a miniszterelnök nem ordításra, hanem tapsra számíthat? Ez bizony az Újlipótváros, ahol április második hetében kétszer néztek farkasszemet a fenyegető expedícióra érkező szélsőjobb hívei és az ellenükben felvonult antifasiszták.

Miután a szélsőjobbos erődemonstráció első fordulója nem hozott eredményt, a tervezett megfélemlítésből nem lett semmi, az újlipótvárosi csata második fordulóját április 11. péntek délután fél ötre hirdette meg a kitűnő botrányhősi adottságokkal rendelkező Tomcat. (A rendszerváltás utáni szélsőjobbról sok minden elmondható, de kvázi büntető expedíciót szervezni egy zsidó jellegű városrészbe: ez újdonság.)

A zsidók kontra nácik összeütközés hatalmas szimbolikus súlya mindig óriási médiafigyelmet vonz, s a provokátor ezt remekül kihasználta. Az összes militáns szélsőjobboldali szerveződés mozgósításával mintegy 800-1000 főt (túlnyomórészt fiatalabb korosztályhoz tartozó férfit) tudott mozgósítani. Az antifasiszta ellentábor – mely korra és nemre sokkal tarkább képet mutatott – 3-4 ezer főt számlált. Utóbbit a „Magyarok a nácik ellen” ad hoc civil csoportosulás, a hólabda-szerű internetes mozgósítás elve (Küldd tovább mindenkinek!) alapján szervezte, sikerrel.

A nap eseményei Sólyom László szolidaritási látogatásával kezdődtek, aki rövid vizit után a bolt előtt, a média képviselői jelenlétében ítélte el a rasszista indítékú támadást.

Délután a rendőrség, a hétfői első fordulóban tanultva mintegy ötven méteres senki földjét jelölt ki. Ennek két szélén, korlátok mögött gyülekezett a két tábor, melyek eltérő kultúrája az első pillanattól hallhatóan megnyilvánult. Az antifasiszta oldalon József Attila és Radnóti Miklós versei szóltak a hangszórókból (a költészet napja volt ugyanis), más forgatókönyve a demonstrációnak nem is volt, még beszédet sem terveztek. A militáns szélsőjobb térfélen viszont harsogtak a jel-szavak. Bemelegítő zsidózás és kommunisztázás után először a lelátókról ismert „Ria, ria, Hungária!” hangozott fel, majd „Hazaárulók!” üvöltéssel üdvözölték a túloldalt. (Ugyan miért vagyunk hazaárulók? – kérdezném, de nyilvánvaló: a gyalázkodó kifejezések közül ezt lehet jól skandálni.)

Az antifasiszta oldalon még a „Nácik haza!” kiáltást is sokan lepisszegték, és egyáltalán nem skandáltak jel-szavakat. Az antifasiszták így csak tapssal, gúnyos zúgással, füttyögéssel feleltek a másik oldálnak, s az együttlét meglehetősen piknik-szerű volt (a Judapest.org aktivisták süteményt osztottak). Sokan hiányolták a minden utcai demonstráción működő forgatókönyvet, az „együtt vagyunk” él-

ményét nyújtó közös, szimbolikus cselekvést.

A másik oldal viszont égett a tett-vágytól, s agresszív kedvét – mert mást nem tehetett – szavalókórussal vezette le. („Egyszerűen semmik vagytok!”)

*

Az antifasiszta oldalon feltűntek az MSZP és az SZDSZ vezető politikusai. Több miniszter és volt miniszter is tiszteletét tette a rendezvényen. Gyurcsány Ferenc és felesége érkezését a felhangzó taps jelezte, s a taps erőssége pontosan mutatta, merre halad éppen. „Feri, szeretünk!” – kiabálta mellettem lelkesen egy középkorú asszony, de leintették. A miniszterelnök lassan haladt a kezét szorongatók gyűrűjében, míg az emelvényhez ért, ahol a kíséretében lévő Gerhard Schröder, volt német kancellár rövid szónoklatot intézett az egybegyűltekhez. A szocialista Schröder üdvözölte a szélsőjobboldali erőszak elleni tüntetést, megtiszteltetésnek nevezte, hogy részt vehet rajta, s még nagyobb tömegek részvételére buzdított. Valahányszor szünetet tartott, lelkes taps csattant fel. Gyurcsányt is méltató beszédében közölte: „Én, mint német, tudom mit jelent az erőszak elleni küzdelem.” Beszéde után az ex-kancellár távozott a helyszínről, a minisz-

terelnök viszont majdnem a demonstráció végéig maradt – a fotósok hada pontosan jelezte tartózkodási helyét.

Az ellenzék vezető politikusai nem voltak jelen. Orbán Viktor még délelőtt röviden jelezte, hogy a Fideszt a párt kerületi képviselői reprezentálják majd. Szabó György XIII. kerületi Fidesz-képviselő, a hétfői demonstráció kulcsfigurája volt, bátran vitába szállt Tomcatékkal, így a kuruc.infón megjelent lakcíme és telefonszáma, ami miatt kénytelen volt családját otthonról elköltöztetni.

Pénteki produkciója viszont az volt, hogy a demonstráció előtt, a kamerák keresztútjében felolvasott egy Gyurcsány Ferencet durván szidalmazó, kincstári Fidesz-iratot, melyben a miniszterelnököt – amiért az nem maradt távol a tüntetésről – gyűlöletkeltéssel vádolta és Tomcathez hasonlította.

E sorok írója úgy véli, Szabó úgy cselekedett, amint az a bolsevik-típusú pártok aktivistái körében szokás: nem fél bátran farkasszemet nézni a külső ellenséggel, ám a párton belül csak a feltétlen engedelmességet ismeri. Nem lehet hálás dolog a Fideszben vállaltan zsidónak lenni: a pártfegyelem óhatatlanul időről időre a házi zsidó szerepébe kényszeríti az érintettet.

Gyurcsány Ferencsel szemben nem először hangzik el a vád, hogy az antifasizmust politikai célzattal használja, s más markáns és vállalható érték híján ebben leli meg pártja identitását. Miközben ez nem teljesen alaptalan, jegyezzük meg: ezen igazán nincs mit csodálkozni. Olyan politikai légkörben, ahol az ellentábor vezére rátelepszik a nemzeti szimbólumokra, s eképp közvetve megkérdőjelezi riválisai magyarságát, nem csoda, hogy a rivális a kirekesztés-ellenes, antifasiszta retorikával válaszol.

A fenti kérdést föl is tették a miniszterelnöknek, aki úgy válaszolt, hogy nem a hivatali vagy magánemberi minőség a lényeg, hanem a tevékeny civil fellépés a szélsőjobb ellen. Nem ez az első eset, hogy Gyurcsány Ferenc civilként felháborodik a szélsőjobb ocsmányságain (lásd kuruc.info). Szép dolog ez, de még jobb lenne, ha az államapparátus első embereként lenne ennyire energikus: jó lenne tudni végre, kik a „Magyarok nyilai”, s miért virul még mindig a nyíltan törvénszegő,

náci eszméket hirdető, uszító kuruc.info? De vissza a tüntetéshez.

*

Az ellenoldalon volt határozott foratókönyv: Tomcat és két társa be-megy az egész konfliktus gyújtópontjában álló jegyirodába, s ismét megpróbál a Hungarica koncertjére jegyet venni, hadd lássa: kiszolgálják-e már ebben a boltban a magyarokat?

A kamerák keresztútjében lezajlott akció sikerrel ért véget, s a jegyirodából kilépő gárdista vezér felmutatta a jegyet a közönségnek. Ettől kezdve az elégedettség és a megbékélés szellemének kellett volna lengedeznie a Hollán Ernő utcában. A félreértés tisztázódván, a zsidó-szkinhed örök ba-

ráság kihirdetése volt már csak hátra, ám ez valamilyen érthetetlen okból nem következett be.

Mikor a túloldalon a baloldali tüntetők búcsúzóul rázendítettek a himnuszra, a szélsőjobb dühödt ordítozása volt a válasz. Hogy merik ezek a zsidók az ő himnuszukat énekelni?

Hiába hirdette ki Tomcat a teljes győzelmet, a gárdisták nem indultak flódnit enni, az ultrajobbos tüntetők indulata nem csitult, s miután a helyfoglalási engedélyük lejárt, elindultak a városba, immár szokásos esti portyájukra.

Az újlipótvárosi csata második fordulója is a szélsőjobb elvonulásával ért véget.

Gadó János

Vonjuk meg a két tüntetés mérlegét.

Fontos fejlemény, hogy civil kezdeményezésre először százak, azután ezrek mentek utcára a Molotov-koktélos támadás, a radikalizálódó szélsőjobbos gyűlöletkeltés ellen. Fontos, hogy a köztársasági elnök is értett a szavukból, felkereste a helyszínt, egyértelműen elítélte az erőszakot és kiállt a szélsőjobboldallal szemben fellépők mellett.

Nem volt hasznos, hogy a baloldal politikusai megpróbálták átvenni az események irányítását, mert ezzel pártérdekek erőterébe került az évek óta első nagyobb szabású antifasiszta kezdeményezés, melynek esélye volt, hogy pártoktól függetlenül maga mögé állítson sokféle embert.

A miniszterelnök bejelentett jelenléte távoltartott, illetve tarthatott sokakat. Jöhetett volna valóban civilként, előzetes hírverés nélkül, s talán akkor a legnagyobb jobboldali párt sem csupán önkormányzati szinten képviseltette volna magát. „Újlipótváros védői” között azonban jelen voltak jobboldaliak is, ami egy új kezdet halvány lehetőségét hordozza magában: vannak ügyek, melyekben létrejöhet a szabadság és joguralom hívei közötti együttműködés akkor is, ha számos kérdésben súlyos nézetkülönbségek állnak is fent közöttük. Az antifasizmus, az antiszemitizmus elleni harc kulcskérdése, hogy sikerül-e a szélsőjobb szavazataira is kacsingató Fideszt bevonni egy ilyen együttműködésbe. Ennek messze nem csupán politikai, hanem társadalmi jelentősége volna, ezért a civiltársadalom és a zsidó közösség érdeke itt elválik a baloldali politikáétól.

Fontos végül, hogy megmozdultak a civilek, és nem engedték ki kezükből a kezdeményezést. Versek mellett talán szükség lett volna saját politikai üzenetet is megfogalmazni a kezdeményezőknél. Talán határozottabban távol kellett volna tartani a pártokat a rendezvénytől, hogy létrejöhessen baloldali és jobboldali civiltársadalmi koalíció. Ám valami elkezdődött, és a Hollán Ernő és Katona József utca sarkán átélt élmények, beszélgetések világossá tették, hogy jó az irány. A „Magyarok a nácik ellen” kezdeményezés folytatja tevékenységét, és vonzást is gyakorolhat sokakra.

Köszönet minden egyes résztvevőnek és különösen a szervezőknek, akik nekünk vállalták a kockázatot, és viselték az atrocitásokat. Szolidárisnak kell lennünk azokkal, akiknek a náci sajtó a nevét, címét, telefonját nyilvánosságra hozza és fenyegeti őket. A hatóságoknak lépnie kell az uszítókkal szemben, és védelmet kell nyújtaniuk a fenyegetetteknek.

És legyen egy jó szavunk önmagunkról, a zsidó sajtóról is. A civiltársadalom részeként a *Zsidónegyed.com*, a *Judapest.org* és a *Szombat* is közreműködött a szervezésben, s ott voltunk a tüntetők között. Így teszünk a jövőben is, ha szükség lesz rá.

A szerk.

„Nagyon elszántak voltunk”

Schramm Péter részt vett az 1944-es hamispapír-gyártásban, utazott a híres Exodus hajón, Izraelben élt, az ötvenes évek elején hazatért Magyarországra. Volt lövészmeister, ki-dobóember, villanyszerelő. „Igenis” címmel nemrég adta ki memoárját az 1944-45-ben átéltekről.

– Mi történt Önnel a vészkorszak alatt?

– Édesanyámat velem együtt deportálták 1944-ben. Édesapám munkaszolgálatban tűnt el, nagyanyám marhahagyonban halt meg, a deportálást követő harmadik napon. A Király utca 102-ben laktunk egy szoba-konyhás lakásban az édesanyámmal, az apámról nem tudtunk semmit. Átkerültünk egy csillagos házba. Egyik nap légiriadó volt, lent voltunk a pincében. Én az egyik barátommal, felmentünk a lépcsőn hallgatózni. Egyszer csak hallottunk egy nagy süvöltést, a bomba a negyedik emeletről átszakította a szomszéd házat egészen a pincéig, és körülbelül 300-350-en haltak meg a pincében. Amikor felszólítottak bennünket, hogy minden zsidó menjen le az udvarra, akkor lementünk. Elvittek minket a Tattersaalba, ahol több ezer embert gyűjtöttek össze, onnan kezdtek el vinni bennünket az óbudai téglagyár felé. Közben puskatussal ütöttek. Anyám azt mondta, hogy ezt ketten együtt nem fogjuk túlélni. Levette az arany nyakláncomat és az egyik nyilasnak adta, hogy legalább engem dobjon ki a sorból, majd édesanyám levette rólam a sárga csillagot. Ő ment tovább, nekem sikerült így elmenekülni. Visszajöttem, ide-oda sodródtam, nem volt hova mennem. Elkerültem a Karpfenstein utca egybe, ez egy zsidó pékház volt, az Engländer-családé, melyben ekkor svájci csillagos gyermekotthon üzemelt. Ott találkoztam valakivel, aki megkérdezte, hajlandó vagyok-e munkát végezni. Mondtam, hogy persze.

– Így került az illegális mozgalomba?

– Igen. Egy irathamisító műhelyben két nő és három férfi dolgozott, mindannyian tanárok voltak. Semmit nem tudtam róluk. Egyikük állandóan az ajtóban állt és figyelt. Az ajtó kívülről láthatatlan volt, belülről ki lehetett nyitni. Amikor 30-40 irat elkészült, ráköötték a testemre és el kellett vinnem a Vadász utca 29-be, az Üvegházba. Csak az volt furcsa, hogy parancsot kaptam: ha belépek az ajtón, csak a cipőmnek az orrát nézhetem, föl nem nézhetek senkire. A Vadász-utcában bevitték egy szobába, levetkőztettek, elszedték az iratokat, adtak enni, majd az utamra engedtek.

– Hogyan vándorolt ki Izraelbe?

– Egyedül maradtam a háború után, rühös és tetves voltam, és végtelenül elgyötört. Megtalált egy rokonom és rendbe hozott. Aztán bekerültem a Habonim Dror Bácskai utcai gyerekotthonába.

– Hogyan folyt ott az élet reggeltől estig?

– Iskolába jártunk. Négy elemim és egy polgárim volt. Szerettem volna a zsidó gimnáziumba járnival, ezért különbözeti vizsgát tettem 1945-ben. Aztán beiratkoztam a Tarbutba, az első zsidó gimnáziumba, a Bérkocsis 1-jén. 1945. december 31-én vonatra raktak bennünket és 1946. január elsején kint voltunk Bécsben. Onnan elvittek bennünket egy régi szétlőtt repülőterre, amit egymás között csak „Klein-München”-nek hívtunk.

– Simán ment az utazás? Nem akadályozták Önöket az oroszok a határon?

– Az oroszok átengedtek bennünket, nyilván előre meg volt beszélve. Pár héttig a repülőtéren voltunk, utána felraktak minket teherautókra és Bajorországba mentünk, Strut Be-Ansbach-ba. Ez korábban SS-szanatórium volt, melynek a két épületébe két mozgalom került, az egyikbe a Sómér 150-200 gyereke, a másikban pedig mi, a Dror Habonim tagjai voltunk, mintegy kétszázan. 1947 júniusáig tartózkodtunk ott. Szervezett mozgalmi élet folyt, Tórát, hébert és matematikát tanultunk, valamint megtanultunk lőni, felkészítettek a palesztinai életre. 1947. június elején érkezünk Marseille-be és egy, a városon kívüli kikötőben szálltunk fel az Exodusra. Egy héttig hajóztunk. Ötszáz ember fért volna el a hajón, ám mégis 4500-an voltunk rajta, ebből 4200 gyerek. Az első naptól fogva angol repülőgép kísért bennünket. Még az elején abban állapodtunk meg, hogy ha a palesztinai partok közelébe érünk, beugrunk a vízbe és kiúszunk a partra. Azonban 150 km-re a parttól megtámadtak bennünket az angolok. Másfélórás harc következett. Mindenünk elfogyott, égett a bőrünk, és csúszott minden, mert olajágyúval lőtték minket. Megadtuk magunkat, elvittek Haifára, átrakattak három rabszállító hajóra és vissza szállítottak minket Franciaországba. A francia kormány azt mondta, hogy visszafogad bennünket, merthogy onnan indultunk el, ám ennek feltétele, hogy önként szálljunk le a hajóról. De a Haganától érkezett egy parancs, hogy egyetlen ember sem szállhat le. Egy gyerek felmászott az árbócra, kitűzte a kék-fehér zászlót és kijelentettük, hogy nem megyünk le a hajóról. Egy-két nap után, Gibraltáron keresztül felvittek bennünket Hamburgba, ott is kaptunk parancsot, hogy ne szálljunk ki. Többeket, engem is megvertek az angolok. Négy-szer négy méteres drótketrecbe voltunk bezárva, húszasával. Mindenki kapott egy pokrócot és rohadt keksszel és hallal etettek minket.

– Ekkor sem gondolt arra, hogy visszatér Magyarországra?

– Nem, nagyon elszántak voltunk. Nem akartunk leszállni, de mégis erre

kényszerültünk. Leszállásunk után a hajó felrobbant. Ezután Lübeckbe vittek bennünket, egy koncentrációs táborba, ott voltunk kb. nyolc hónapig. Senki nem volt hajlandó megmondani, hogy hívják, a legkülönbébb híres emberek nevét mondtuk be. Ha kérdezték, azt feleltük, hogy Izraelből jöttünk. Hontalanoknak nyilvánítottak bennünket, majd kinyitották a tábor. Egyetlenegy szívétépő esemény történt közben. Abban a szobában, ahol laktunk, páran felszedték a padlót és alagutat kezdtek fúrni, hogy a drótkerítés alatt kijussunk éjszaka. Az angolok felfedezték és mivel ellenállásba ütköztek, odavezényeltek egy csomó tankot. Erre kaptunk egy parancsot, hogy mindannyian fekjünk a kapuba. Szemben velünk álltak a tankok, zúgó motorral és mi fekvünk háromszázal a földön. Az angolok megtagadták a parancsot, mondván, hogy gyerekeken nem mennek keresztül. Nyolc hónap után szabadultunk, ismét Marseilles-be kerültünk. Végül 1948. február 4-én érkeztem Izraelbe, Tel-Joszéfb, egy kibucba. Ott voltunk egy évig, tanultunk és dolgoztunk. Már korábban, még Németországban megtanultam tehenet fejni, ám Tel-Joszéfban ínhüvely-gyulladást kaptam. Erre átkerültem a halászokhoz. Fél évig csináltam ezt, majd a tyúkfarmra kerültem, ott is dolgoztam 3-4 hónapot. Később egy másik településen, Joszéf Gárdos kibucban mezőőr voltam, kutyával és lóval, géppisztollyal.

– Milyen volt akkor az ország hangulata? Hogy érezte magát?

– Fiatalt voltam, szerettem dolgozni. A nyelvet jó megtanultam, a tanárom szerint szépen írtam. A kibuc fölött volt egy régi angol betonérőd. Oda mentünk fel, verseket mondtunk, irodalmi műveket olvastunk fel egymásnak. Többen muzsikáltak. Újhhold-társaságnak neveztek magunkat.

– Politizált?

– Abszolúte nem, bár baloldali vagyok.

– Voltak vitái az ottani jobboldaliakkal?

– Nem. Azt gondoltuk, a háború után életben maradt, maradék zsidóság tagjai vagyunk, és nem szabad egymást támadnunk.

– Hogyan élte meg a konfliktust az arabokkal?

– Egy percig sem éreztem magam

Az Exodus hajó

veszélyben. Egyetlen egyet tudtunk: hogyha kell, szó nélkül meg tudunk halni. Fegyverrel jártunk, amit az ágy mellett tartottunk. Egyszer vettem részt harcban. Lőttek ránk besáncolt arab katonák és kaptunk egy parancsot, hogy azt a hegyrészt meg kell tisztítani az araboktól. Megtisztítottuk. De akiket ott találtunk, ha élt, ha nem, a lábánál fogva össze volt kötözve, úgyhogy ha akart volna, sem tudott volna menekülni.

– Voltak kint arab ismerősei?

– Igen. Egyszer, amikor a mezőt őriztem, a kutyám valamit jelzett. Nagy tömeget láttam. Egy arab lehozta legelni a tehenét, a mi mezőnkre, mely aratás előtt állt. Elkaptam, közben két-három lövést is leadtam. Többen lejöttek a kibucból, az arabot a tehenel együtt felvitték a kibucba, majd elvették a tehenet és hazazavarták.

– Ha a saját tehenét vették el, akkor ez nem szép történet.

– Nincs vége a történetnek. Visszajött az arab és könyörgött, hogy az egyetlen állata a tehen, adjuk vissza. Azt mondta, hogy soha többé nem hozza a mi mezőnkre. A kibuc végül úgy döntött, hogy visszaadja. Mivel kiálltam mellette, meghívott a falujába. Elmentem hozzá, ám a lelkemre kötötték, hogy délután négykor jelentkezni kell a kibucban. Ám négy órakor még mindig ott ültem. Barátságos dolgokról beszélünk, emberségesen viselkedtem, mondta. Ő tudott egy pár szót ivritül, én párat arabul, a többi kézzel-lábbal ment.

Elfeledkeztem az időről, sajnos. Egyszer csak megállt egy teherautó a ház előtt, leugráltak a zsidó fegyveresek, húszan. Körülvették a házat. Kimentem. Fölvittek a kibucba, amit kaptam, azt inkább nem mesélem el.

– 1951-ig ebben a kibucban volt?

– Igen. Amikor elhatároztam, hogy hazajövök – melyre igen komoly okom volt – akkor kiraktak a kibucból.

– 1951-ben úgy érezted, hogy könnyebb lenne Magyarországon az élet?

– Mindvégig honvágyam volt. Nem tehetek róla, álmomban mindig Pesten jártam.

– Tudta, hogy közben Magyarországon mi történt?

– Jöttek információk, de csak szépek. Új olék mondták el, hogy mi a helyzet, olykor egy-egy Szabad Nép került a kezembe, állandóan hallgattam viszont a Budapest Rádiót.

– Hogy ment hivatalosan a „repatríálás” – ha szabad így neveznem?

– Valahol hallottam, hogy Magyarországon kijelentették, hogy aki illegálisan távozott az országból, az – bizonyos időn belül – büntetlenül hazajöhet. Erre bejelentkeztem a Tel-Aviv-i magyar követségre. A kibucot el kellett hagynom, és amíg intéződtek a dolgok, lementem a Negevbe, utat építeni. Beer Seva abban az időben egy falu volt. A piactéren mindennap megállt egy teherautó és megmondták, hány embert vesznek fel és követ kellett törni, utat építeni. Jól fizettek, csak bírni kellett az iszonyatos meleget. Én pedig bírtam. Végül 1951 januárjában jöttem haza.

– Ez hogyan történt? Kapott hivatalos útiokmányt?

– Igen. Hajón jöttem, a Boszporuszon keresztül érkezünk Konstanzába, majd onnan vonattal utaztunk tovább Magyarországra. Ott elmondtam, hogy szakmát szeretnék tanulni és szeretném megoperáltatni magam, mert még Franciaországban volt egy csúnya balesetem, amelyet Izraelben is kezelni kellett.

– Egész csoport magyar jött vissza ezen a hajón?

– Igen, körülbelül harmincan. Itthon az újpesti Kilián György Ipari tanuló Intézetben tanultam és műszerész lettem.

– Nem bánta meg, hogy visszajött Magyarországra?

– Látott már embert kettévágva? Magyaroknak és zsidóknak születtem.

– 1956-ban nem gondolt arra, hogy visszamegy Izraelbe?

– De, vissza akartam menni. De 1955-ben megnősültem. A feleségem pedig azt mondta, hogy a hűgát és az édesanyját nem hagyja itt, gondozásra szorulnak. A feleségem bátyját és apját 1944-ben kivégezték.

– Maradt személyes kapcsolata Izraellel?

– Persze, a kibuciak, amikor Pesten voltak, üzentek, hogy találkozni akarnak velem. Később, 2000-ben voltam Tel Nofban, a Szochnut Sar-El programján, ejtőernyőket javítottam, munkámért a tábor vezetőjétől kitüntetést kaptam.

– Hogyan látja a különbséget az akkori és a mostani magyar zsidó bevándorlók között? A maiak nagy része visszajön, az Ön generációja viszont kint maradt.

– Mi ideológiailag nagyon fel voltunk készítve. Tudtuk, hogy életünk végéig kibucokban fogunk élni, ahol étterem van, ahol ha bedobom a nyíláson a piszkos inget, kimosva és kivasalva kapom vissza. Megkérdezték a hét elején, hány cigaretta kell egy hétre, és annyit is tettek félre nekem.

– Ön ez ellen nem lázadt fel?

– Az üldöztetésnél ez jobb életet jelentett. A mai fogyasztói társadalom nem az én világom. Egyszer később, egy munkahelyemen azt mondtam a fiatal kollegáimnak, hogy nem cserélnék velük, mert én tudtam, miért élek. Nekünk volt eszménk, nekik nincsen. Nem voltak boldogok attól, amit mondtam.

Novák Attila

Párhuzamos életrajzok

A kilencvenes években két magyarországi zsidó fiatalember egymástól függetlenül, de szinte egyszerre alijázott, szolgált az izraeli hadseregben, civil életet élt, majd hazatért Magyarországra. Most mindketten Pesten laknak.

Betic Róbert egy meglehetősen eklektikus származású családban született 1973-ban, Chicagóban. Édesanyja a hatvanas évek végén Magyarországról emigrált zsidó, míg sem zsidó, sem magyar gyökerekkel nem bíró édesapja 1956-ban Olaszországból választott magának új hazát a tengerentúlon. 1976-ban Betic szülei elváltak, ő anyjával Magyarországra költözött. Ekkor kezdett magyarul beszélni: az első nyelv, amit megtanult, az angol volt.

Az általános iskola közben, 1986-ban, még az illegalitásban Betic két hetet Izraelben töltött, ahol, mint mondja, „már kint is maradtam volna”. Egy év múlva mégis szülővárosában kezdte meg gimnáziumi tanulmányait és tizenhat évesen héberül is ott kezdett komolyabban tanulni. Az érettségit is ott tette le, s rögtön utána Izraelbe költözött. Tízéves korától rendszeresen lejárt a rabbiképzőbe, ugyanakkor „a család minden tagja ette a téliszalámit”. Neveltetése központjában inkább a cionizmus, mint a judaizmus állt. „Ha valaki az iskolában azt mondta az MTK-ra, hogy libások, én az illetőt rögtön megvertem” – fogalmaz.

Bende Gábor 1971-ben született

Budapesten egy, a hagyományokat úgy-ahogy tartó zsidó családban. Szakács szakmunkászvizsgát szerzett, majd esti tagozaton érettségizett. Érettségi után, 1991 nyarán erős cionista érzésektől fűtve kiment Izraelbe egy egyetemi előkészítő kurzusra. Bár a Hegedűs Gyula utcai zsinagógában és az ortodox hitközségben vallást tanult, héber tudása meglehetősen hézagos volt. „Elfogadható nyelvtudásra kint, az előkészítőn tettem szert” – magyarázza.

Izraelbe költözését követően Betic az azóta megszűnt Csárdás nevű magyar étteremben kezdett el dolgozni. Közben járt a Héber Egyetem nyelvi előkészítőjére és az egyetem kollégiumában lakott. Úgynevezett „ideiglenes bevándorló” státusa volt. 1992-re elvégezte a nyelvi előkészítőt, főlvételt nyert az egyetem politológia szakára és ugyanekkor megkapta az izraeli állampolgárságot is. Különböző helyeken dolgozott ez idő tájt, volt például Magyarországról érkezett diákok madrichja. 1992-ben másfél hónapot Magyarországon töltött, de eszé ágában sem volt visszaköltözni. Mint mondta, „látogatóba jöttem”.

Miután elvégezte az egyetemi előkészítőt, Bende 1992-ban a Héber Egyetemre főlvételizett közel-keleti tanulmányok szakra. Nem vették föl, így tanulmányai egyelőre megszakadtak. Akkor döntötte el, hogy – legalábbis egy darabig – kint marad. Úgy érezte, hogy amit föl tud fedezni Izraelből, annak egy részét már fölfedezte, de a részletek csak ezután jönnek. Alijázott. Eredeti szakmájában csak rövid ideig dolgozott, mostohák voltak a körülmények. Jeruzsálemben, majd Észak-Izraelben élt. Volt tetőfedő segédmunkás, zöldséges mellett segéd, és így tovább. Ezekből a munkákból egy idő után elege lett, viszont közben

erős felsőfokon megtanult héberül. 1992 végén elkerült egy kibucha, majd nemsokára jött a katonai behívó.

Betic 1993 március végén vonult be katonának. Az ejtőernyősökhöz jelentkezett, a 101-es alakulathoz. Ez annak az alakulatnak az utóda, amelyet Ariel Saron vezetett és amely a jom kipuri háborúban 101 kilométerre volt Kairótól – innen a név. A magát Saron híveként meghatározó Betiæ egyébként nagyon büszke arra, hogy kétszer is kezét fogott a legendás tábornok-politikussal, először még 1986-ban. Az ejtőernyősöknél két évet töltött Betic szolgált a Nyugati Parton, Gázában és Dél Libanonban is. „Kerültem nehéz helyzetekbe és volt, hogy a bajtársam ott halt meg mellettem, de erről nem szívesen beszélek” – fogalmazott. „A katonaság mint olyan egy húszéves fiatalembernek tele van fizikai és – nem utolsósorban – lelki kihívásokkal. Történetek komoly lelki terhet jelentő dolgok, melyek az egész katonáskodást nagyon komplex élménnyé teszik. Nem bánom ezt a két évet, levezette a forrófejűségemet” – tette hozzá. Annyit elárul, hogy a halálhoz közel nemcsak a frontvonalon, hanem Izraelen belül, a

Betic Róbert

hátszágban is volt. „A Béjt Lid-i terrortámadásnál majdnem otthagytam a fogam. Ha még egy kakaós csigát akartam volna enni az autóbusz-pályaudvar bisztrójában, akkor ez az interjú valószínűleg nem készülne el. Már fönt ültem buszon, éppen kikanyarodtunk a buszpályaudvarról, amikor hallottam az első robbanást. Merthogy kettő volt.”

Bende szinte pontosan ugyanakkor, 1993 márciusában vonult be, mint Be-

tic. Úgy érezte, hogy a Cáhál tagjaként lett véglegesen tagja a társadalomnak, ennek megfelelő lelkesedés fűtötte. A tengerészgyalogsághoz került, egy sivatagi partraszálló egységhez. A kiképzésének része volt a Negevben, a teljes menetfelszerelésben történő, nyolcvanöt kilométeres gyaloglás, a végén hegymászással fölturbóztatva, miközben a menetfelszerelésnek az egyenruhán lógó részei összevissza sebeztek a derekát és a lábát. Bende pozitívan emlékszik minderre vissza és úgy látja, hogy volt értelme: „Az ember fiatal, tele van energiával és kipróbálja a határait. Ha egy katonának lila sapkája van Izraelben, az azt jelenti, hogy ehhez az egységhez tartozik és túl van ezen a kiképzésen. Sokan nem bírták és lemorzsolódtak, én nem. Nagyon büszke vagyok arra, hogy volt lila sapkám.”

A Gázában járőri szolgálatot ellátó és terroristákat fölkutató Betic visszatartotta és cinikusnak minősítette azt a posztmodern antiszemita vádat, hogy a Cáhál katonái úgy viselkednek az általuk megszállt területeken az arabokkal, mint annakidején a nációk viselkedtek a zsidókkal. „Aki kegyetlenkedik, azt megbüntetik.” A Nyugati Partról szólva Betic megjegyezte: „Az ott élő arabok közül sokan pontosan tudták azt, hogy az izraeli uralom idején sokkal többet fejlődött a térség, mint amikor Jordániáé volt. Sőt: a Palesztin Hatóság uralma helyett rengeteg sírtak vissza az izraeli közigazgatást.” A Baruch Goldstein-féle heb-

Bende Gábor

roni tömegmészárlás idején, 1994 február végén Betic a közeli Betlehem környékén állomásozott. „Nagyon forró volt ott a helyzet. Folyamatosan az volt persze, de erre rátett még egy lapáttal, ami Hebronban történt” – emlékezett vissza.

Bende szintén járőrözött Gázában. Ami ott volt, az – szerinte – nem háború, csak „voltak olyan helyzetek, amikor annak tudatában indultunk el, hogy terroristákkal fogunk találkozni, akik fegyverrel várnak minket”. „Az utcán embereket igazoltattunk, házkutatásokat tartottunk, fölkutattunk és őrizetbe vettünk terroristákat, akiket kihallgattunk.” Arra a kérdésre, hogy tett-e bármi olyat, ami miatt lelkiismeret-furdalása van, Bende határozott nemmel válaszolt.

Abban mindketten egyetértettek, hogy a Nyugati Part – sőt még a jóval keményebb Gázai-övezet is – „szanatórium” volt Dél-Libanonhoz képest. „Aki ott katona, hasal egy hegyoldalban egy kihelyezett megfigyelőálláson éjjel és lát valakit megmozdulni, az valószínűsítheti, hogy nem Ahmed bácsi, aki éppen kísétál tejért a házából” – mutatott rá Betic.

Bende szerint – aki 1994 őszén egy hónapot töltött Dél-Libanonban, majd katonai pszichiáterhez elmenvén, kivonták onnét és a határ izraeli oldalára került – tekintettel arra, hogy Dél-Libanon maga a pokol, a katonákat igyekeztek csak rövid ideig ott tartani. A rotációval ráadásul a katonák minél nagyobb részét terhelik ezzel a fel-

adattal. Gáza ehhez képest maga volt a felüdülés: „Egy olyan terepre érkeztem, ahol otthonosan éreztem magam. Tudtam, hogy itt is bármi megtörténhet velem, de mégis sokkal kiszámíthatóbb volt az egész. Ráadásul közben megalakult a Palesztin Hatóság, zajlott Gázában az átadás-átvétel. Bár tudtam, hogy Arafat mást mond angolul, mint arabul, Rabin híveként mégis optimista voltam.”

Bár eredetileg két és fél évre vonult be, Betic két év után, 1995 áprilisában, mint kiképző őrmester, leszerelt. Családi okokra hivatkozva kérte, hogy fél évet engedjenek el neki, és kérelme pozitív elbírálást kapott. Ezután részben a budapesti nagykövetség biztonsági szolgálatán, részben pedig a Szochnut izraeli központjának biztonsági szolgálatánál dolgozott. 1995 őszén megkezdte egyetemi tanulmányait, közben dolgozott a Szochnutnál, nyaranta meg Budapesten. 1999-ben diplomázott, majd Budapesten, a Közép-Európai Egyetemen összehasonlító alkotmányjogot tanult két fél éven át. Gondolkozott azon, hogy az Egyesült Államokban vagy Izraelben tanul tovább, de egy, a Közép-Európai Egyetemen tanuló barátja ösztönzésére Budapest mellett döntött. Azóta Budapesten él, kialakította a saját egzisztenciáját és itt is akar maradni hosszútávon. Az Egyesült Államokba egyáltalán nem vágyik vissza, Izraelbe – bár „nagyon sokszor hiányzik” –, pedig akkor menne, „ha történne valami, és be kéne vonulni”, bár Izrael lé-

tét már rég nem egy konvencionális háború fenyegeti, ahol plusz egy katona számítana. Úgy látja: nyolc év alatt megismerte az izraeli társadalmat, nagyon jól érezte ott magát, be is illeszkedett, de elkezdte zavarni az askenáz-szefárd, és a szekuláris-vallásos ellentét. Szekuláris jobboldaliként a Likud Magyarországi Egyesületének lett az elnöke.

Bendének nemcsak a bevonulása, hanem a leszerelése is egybeesett Beticével: Észak-Izraelből még az ország egész területén mozgatták, közben többször is töltött rövidebb időket a Gázai-övezetben, majd 1995 áprilisában ért véget pályafutása a Cáhálnál. Ugyancsak párhuzam kettőjük életében, hogy Bende is két és fél évre vonult be, csak családi okokból fél évvel korábban leszerelhetett. Ekkor már héberül álmodott és gondolkodott, volt, hogy hónapokon át nem szólt meg magyarul. Jeruzsálemben a Hadassza Főiskolára jelentkezett számítógépes grafika és nyomdatechnika szakra. Föl is vették, s három év alatt el is végezte. Közben a Szochnut központi épületében biztonsági őrként dolgozott, és a főiskola kollégiumában lakott. Arra a kérdésre, hogy integrálódott-e az izraeli társadalomba, Bende azt válaszolta: „Nem, de majdnem. Ez úgy értendő, hogy már tettem az izraeli társadalomért, de mégis volt egy kis akcentusom. A társadalomnak még ekkor is új bevándorló voltam. Éreztem, hogy nem teljesítettem a vizsgát száz százalékra, valami hiányzik, talán a magabiztosság. Nagyon is otthon éreztem magam és egyáltalán nem volt honvágyam, de hiányzott az a nyugalom, az a biztonság, ami az első húsz évemre jellemző volt”. Még főiskolásként 1997-ben Pestre költözött, s utolsó vizsgáit már visszautazva tette le. A visszaköltözés okáról Bende annyit mondott: „Izraelben egy évet együtt éltem egy magyarországi származású lánnyal, majd együtt költöztünk Pestre. Akkor már nagyon türelmetlen voltam, vágytam valami új élményre, valami másra, mint az addigiak. De a magyarországi tartózkodást csak pár évre terveztük.” Úgy látja, hogy valószínűleg megállapodott Magyarországon: jelenleg a Marom elnöke.

Szegő Péter

SMUEL JOSZEF AGNON

A jel

A bban az évben, amikor híre jött, hogy a városomban minden zsidót megöltek, már Jeruzsálem egyik negyedében laktam. Abban a házban, melyet korábban, az 1929-es arab pogrom után építettem, mely év *gimátriája*¹, „Izrael örökléte”. Azon az éjjelen, mikor az arabok otthonomat feldúlták, megfogadtam, hogyha az Úr ellenségeimtől megment és életben tart, Jeruzsálemben házat építek, ugyanabban a negyedben, melyet az arabok el akartak pusztítani. Az Úr könyörülete megtartott, feleségemet és gyermekeimet kimentette a vérengzők kezeiből. Fogadalmamat betartottam és házat építettem, hozzá kertet, melybe fákat ültettem, feleségemmel, gyermekeimmel, Urunk Istenünk akarata szerint, hol csendben és nyugalomban, hol a sivatag kardjától félve és reszketve, mely továbbra is mérgesen hadonászott szent országunk lakói felett. A sok gond ellenére mindent jó szívvel fogadtam, nem panaszkodtam, a bajra csak azt ismételtettem, hogy jobb *Erec Jisráel*², mint egy idegen ország, mivel *Erec Jisráel* lelkünknek erőt ad, nem úgy, mint az idegen haza, melynek zsandárja a vágóhídra visz, mint a nyáját, Izrael tízezeit, kiknek a kisujja körme többet ér, mint az a zsandár. Testvéreim, barátaim, rokonaim, kiket megöltek, megfojtottak, élve eltemettek, üldözőik keze között, életükben és halálukban szörnyű kínzásokat álltak ki, olyan istentagadó gonoszságokat, melyhez fogható nem volt, mióta ember él a földön.

Városomért nem mondtam siralmas éneket, nem gyászoltam a Sém³ gyü-

lekezetét, melyet a gonosz elpusztított, mivel aznap, amikor a hír a városról és halottairól a fülembé jutott, éppen Sávuo⁴t előestéje volt, ezért az ünnep kedvéért elhalasztottam a gyászt. Így egyszerre két dolog teljesült, a Sém szeretete jogán, mely ugyanúgy megmutatkozott, midőn előtte álltunk a

Szináj hegyén, mikor Tórát és Törvényt adott. Ez a szeretet újból melém szegődött és a Sávuo örömevel eltakarta a halottak felett érzett gyászt. Örömteli nap, melyen a Tóra a miénk lett és nem azoké, akik üldöznek és ki-
közösítenek és miatta legyilkolnak.

Sávuo⁴ra készen állt a ház, mindenki boldog ünnepet kívánt. A külső falon napfény ragyogott, belül ciprus ágak, fenyő, babér és virágok díszítették a falakat. Minden bájos virág, illatos fajta előkerült, hogy Sávuo⁴ra a ház szép legyen. Mióta Izráel földjén élek, házunk soha nem volt ennyire csinos és szép, mint ezen a napon, a hibák eltűntek, a mennyezeten és a falakon egy repedés se látszott. És ahol mégis előbukkant és gúnyosan nézett, gallyakkal és növényekkel takartuk el, melyekből nemes illat áradt, de leginkább a virágokból, melyeket a kertünkben szedtünk. E szelíd teremtmények, melyekkel a Teremtő feldíszíti az Ígéret Földjét, szerénységükben alig magasodnak a rögök fölé, csupán illatoznak és színükkel a szemet gyönyörködtetik.

Az imaházba érkeztemben helyemre ültem, városom bajait, ahogy azokat akkor elképzeltem, magamba rejtettem. De napokkal később, ahogy a hírek jöttek, kiderült, hogy az ellenség gonosz tetteit még elképzelni is nehéz. Bár a képzeletem gazdag, az idegenek gonoszága minden képzeletet felülmúlt.

Kinyitottam az imakönyvet, és Sávuo⁴ első estéjének imáiba néztem. A régi közösségek imarendjében, ahol őrzik az atyák hagyományát, sok költemény előzi meg az ünnepi imát. Annak ellenére, hogy magamat *Erec Jisráel* fiának tekintem, szeretem a költeményeket, melyek a lelket előkészítik az ünnepi hangulatra. Szent költőink, tanítóink, mint az ügyes kerítő, Izrael szívét a mennyekben lakozó atyjuk közelébe terelik. Tudják, mit kell kérni a Sém-től, azt is, hogy a Sém mit akar tőlünk, a költemények megédesítik ajkunkat a mennyei atya színe előtt. Az imaházba azok is eljöttek, akiket máskor nem látni. Gyermekeik kedvéért tették, akik kezükön fogva vonszolták őket a zsinagógába. Amíg a gyermek gyermek, atyját követi, más szóval a mennyei atya iránti vonzódásában magával viszi saját apját, nemzőjét. Ilyen gyerekekkel a városom összes zsinagógája telis tele volt. Jók voltak, kedvesek és egészségesek, de most mind halott. Az ellenség keze agyonűjtotta őket. Senki nem menekült meg közülük, de ha maradtak néhányan, azok idegenek kezében vannak, idegenek nevelik őket. Remélem, soha nem fogják üldözőink útját követni. Akikről az Írás így szól: *a sasok szárnyán viszlek benneteket magamhoz*, most gonosz emberek rabságában senyednek, megtaposva, lábaik megbéklyózza.

Hazatértemben megáldottam feleségemet és gyermekeimet, közben arra gondoltam, hogy míg feleségemmel, gyermekeimmel a saját házamban és országomban ünneplek, Izrael népéből százezreket pusztítanak, lekaszabolnak, elégetnek és elevenen eltemetnek, és akik még élnek, mezőkön, erdőkben és földhányások között bolyonganak.

Erec Jisráel földre sütöttem tekintetemet, arra a földre, melyre a házam épült, melyet kert vesz körül, fákkal és virágokkal. Ehhez az Írásból méltó szöveget találtam: *életben maradjak éretted*⁵. A kidus⁶ után Sehejánu⁷ következett, ittam és poharamból feleségem és gyermekeim is ittak, de könny nem keveredett a borhoz. Nem akármilyen dolog az, kinek városát elpusztították, borába könnyet sem ejt.

Kezet öblítettem, áldást mondtam a kenyérre, mindenkinek adtam egy falatot a jóízű kalácsból, melyet a frigy-

tábla képére formáltak, olyanra, amelyet Mózes hozott le az égből. A hagyomány így szól: a kenyér a földből jön, a formája az égből.

Ünnepi lakománk a föld gyümölcsét kínálta. A földet saját kezünkkel műveljük és öntözzük, mikor ide jöttünk felperzselt földet találtunk, melyhez nem nyúlt kéz, mióta fiai elhagyták, és most termékeny, gazdáinak minden jóval szolgál...

Ételáldás után feleségemet, gyermekeimet aludni küldtem és visszatértem a templomba, a Sávuoet éji virrasztásra. Buczac⁸ város szülötte vagyok, a régi tanház növendékei közül, akik a szent hagyományért lelküket is eladnák. Bevallom, nem mindenben követem őket, mert míg ők a sávuoeti virrasztás szövegét olvassák, én a *Figyelmeztetésekben* lapozok, melyet mesterrünk, Slomo ben Gávirol⁹ költött, nyugodjon békében, a hatszáztizenhárom parancsolatról.

Izrael sok költőt tud magáénak, kik verses imákat költenek testvéreik erősítésére, és azok szívét Urunk szívéhez közelítik. Én magam, nyomorúságomban a Cúr¹⁰ előtt, aki engem teremtetett, a saját lelkemért könyörgök. Költő mestereink, a szent versfaragók, a Cúrnak szájul szolgálnak, kiváltképp Rabbi Slomo ben Gávirol, nyugodjon békében.

Másutt említettem, hogy mikor kisgyerek voltam, apám, emléke áldott, minden évben új imakönyvet hozott a vásárból. Az imakönyvben, melyet nekem hozott, találtam egy imát Rabbi Slomo ben Gáviroltól. Elolvastam és elámultam, hogyan lehetséges, hogy ilyen Cádik¹¹, akinek még a nevét is kinyomtatják, az Úr nem áll mellette minden időben, minden órában, és amikor így szól: erősségem Magasságos Uram, hajnalban kereslek – nem elég, hogy keres, meg is találja, de ijedtség fogja el, a félelemtől megdermed, mondván – a nagyságod előtt álltam ijedtségtől dermedten.

Éjjelente ezt a Cádikot látom, viharos éjszakán, amint kikel az ágyból, a fagy szorításában, mely a csontjai mélyére hatol, jéghideg szél süti az arcát, tépdesi ruháját, összekuszálja imarojtjait. A Cádik erőt gyűjt, az Urat hívja, az megjelenik előtte, de annak nagyságától és méltóságától rémület fogja el.

A Cádik látomása napokon keresztül nem hagyott békén. Néha gyermeknek tűnt, ki apját keresi, néha felnőttnek, kit meggyötört a Sém utáni hajsza, végül megtalálta, de ez is csak retteget és félelmet okozott. Napokkal később bánatot éreztem, mely újabb bánatot szült.

Isten kegyelmével elhagytak azok a gondolatok, de a városom gondolata nem tárgított tőlem. Hogyan lehetséges, hogy egy Tórával és étellel teli város minden lakosa egyszerre eltűnik a föld színéről, öreg, fiatal, férfi és nő és csecsemő elpusztul, a város néma. Izrael egyetlen szülötte sem maradt a városban. Szemközt álltam az égő gyertyákkal, szemeim úgy izzottak, mint a gyertyák, de míg azokat virágok vették körül, az én szememben tüskék gyűltek. Behunytam a szememet, hogy ne lássam testvéreim, városom fiainak halálát, mert nehéz szokásom szerint magam előtt látom városomat és halottait, ahogy kízóik kezében szenvednek, és ahogy kegyetlen

halállal pusztulnak. Más okból is behunytam a szememet, mert csukott szemmel úgy tűnik, hogy a világnak parancsolok, s azt látom, amit látni akarok. Behunyt szemmel felszólítottam városomat, hogy álljon élém minden lakosával egyetemben, a város és összes imaháza. Ekkor minden embert ugyanarra a helyre tettem, ahol imádkozni szokott, vagy tanulni, vele fiait, vejeit, és unokáit, mivel ebben a városban mindenki templomjáró. A helyek közül csak egy maradt betöltetlen. Volt, akinek imahelye a régi tanházban volt, és voltak, akik a többi zsinagógában, vagy tanházban imádkoztak, de mindenkinek állandó helye volt az imádsághoz.

Azután, ahogy elrendeztem a régi tanház embereit – ebben az imaházban járatosabb voltam, mint a többiben – a város többi templomát vettem sorra. Ugyanúgy jártam el, mint a régi tanháznál, minden embert magam elé képzeltem. Ha volt fia, veje, vagy unokája, gondolatban őket is mellé ültettem. Városom egyetlen szent helye se maradt üresen, egyetlenegy ember se hiányzott. Ezt nem az emlékezet erejével tettem, hanem az imaházak és tanházak erejével, mivel az imaházak és a tanházak kapui nyitva állnak az örök jelenlévő előtt, ahogy előttem is. Ott állt, életet adón a város embereivel, életükben és halálukban. Én is a városban voltam, városom embereivel, és mintha elérkezett volna a feltámadás ideje. Csodás nap a feltámadás. Valamit éreztem a nap ízéből, testvéreim, városom emberei között, akik már meghaltak, de most melletttem állnak, városom összes imaházai-val és tanházaival, ahogy életükben tették. Ha nem nehezült volna el a nyelvem, megkérdeztem volna tőlük, vajon mit szól ehhez Ábrahám, Izsák és Jákob és Mózes, ami ezzel a nemzedékkel történik.

Megdöbbenve álltam, városom embereire néztem, ők rám, de tekintetükben nem volt egy csepp szemrehányás azért, hogy én ott vagyok, ahol vagyok. Szomorúak voltak, szörnyű nagy szomorúság volt bennük, kivéve egy öreget, akinek ajkán mosolyféle derengett, úgy tűnt mintha azt mondaná jiddisül: átugrottunk rajta és ott hagytuk a könnyek világát. A Moha-

ran¹², emléke áldott, *Beszélgéseiben* van egy ehhez hasonló történet, melyben a Cádik hallott egy Mágidról¹³, aki Lembergben élt, és halála óráján még csettintett egyet az ujjával, mondván, ravasz csellel elhagyta a könnyek világát. A Cádiknak tetszett a dolog.

Senki nem volt a templomban. Egyedül voltam. Kellemes és csinos faház, a környék virágaival díszítve. Ciprus, fenyő, és babér ágak között rózsza és szegfű díszítette a szent tóraszekrényt, az olvasóasztalt, az előimádkozó emelvényét és az örökmécsest. Szellő mozgatta a leveleket és a virágokat, a mező díszét, a ház tele volt illattal, a halotti mécsesek fénye megvilágította a házat...

Egyszer csak nyílt a frigyszekrény ajtaja és egy álló emberi alakot láttam, aki fejét a tekercesek közé rejti, a szekrényből, az élő faágak közül hangok hallatszottak. Lehajtottam a fejem, lesütöttem szememet, féltem a frigyszekrényre nézni. Az imakönyvembe néztem, melyben betűzni lehetett a faágak közül jövő hangokat, közben a betűk valósággal az imakönyv lapjaira nyomtatódtak. A betűk olvasata a Sém parancsolatainak szövegét adta, ahogy őket Slomo ben Gávirol, az emléke áldott, elrendezte. Közben az az ember királyi tartással állt a Tóratekercesek között.

Kicsire húztam magam, mintha nem is léteznék, ne is sejtse, hogy van itt valaki. Hogy néz ki, ha a király belép a birodalmába, és még egy minisztert se talál ott, csak egy kis rabszolgát?

A ravaszkodásom nem segített, hiába rejtőztem, mert meglátott. Honnan tudtam? Onnan, hogy hozzám beszélt. Honnan tudtam, hogy hozzám beszélt? Onnan, hogy egyedül voltam az imaházban, rajtam kívül senki nem volt ott. Nem szájról szájra beszélt, hanem gondolatlat. Gondolat gondolatba vésődött, az ő szent gondolatai az enyéimbe. A gondolat minden szava betűjelek formáira volt faragva, a betűjelek egyesültek, és ebből lett a beszéd, melyre szóról szóra emlékszem.

...Most elmondom, mit kérdezett és én miként válaszoltam. Kérdezvén engem, mit csinálsz itt, az éjszaka közepén? Így válaszoltam, Uram, hisz Ön tudja, hogy ez az éjszaka Sávutot éjjel, mikor ébren maradunk és sávutot

imákat mondunk. Szerénységem is ezt teszi, csak hogy e helyett a tanítónk, Rabbi Slomo ben Gávirol, nyugodjon békében, *Figyelmeztetéseit* olvasom. Fejét felém, és a könyv felé fordította, mely előtttem feküdt, jól megnézte és azt mondta, hisz ez a Slomo könyve. Hallottam és elámultam, hogy mesterünk, Slomo ben Gávirol nevét említi, de nem tiszteli meg a szokásos előnévvel. Ekkor még nem tudtam, hogy az, aki hozzám beszél, maga Rabbi Slomo ben Gávirol.

Héberből fordította, a szöveget változatosan, és jegyzetekkel ellátta

Uri Asaf

Fordítás alapjául szolgált: S. Y. Agnon: „Háes veháecim”, Shoken, Jerusalem and Tel Aviv, 1969.

Jegyzetek

- 1 Kabalisztikus betűérték
- 2 Erec Jisráel: Izráel földje
- 3 Sém: az Örökkévaló (szó szerint: a Név)
- 4 Sávutot, az első zsenget és a Tóraadás ünnepe
- 5 1Móz 12,13
- 6 Kidus: áldás (szó szerint: megszentelés)
- 7 Sehejánu: áldás (szó szerint: aki minket életben tart)
- 8 Buczac: Agnon szülővárosa, Galícia
- 9 Slomo ben Gávirol (1022-1058), spanyol zsidó költő és filozófus
- 10 Cúr: erősség, szikla, Isten mellékneve
- 11 Cádik: igazságos ember
- 12 Moharan: Breslavi Rabbi Náhmán
- 13 Mágid: népszerű Tóra magyarázó

Versfordító pályázat

A *Szombat* szerkesztősége (www.szombat.org) versfordító pályázatot hirdet középiskolásoknak a modern Izrael megalapításának 60. évfordulója alkalmából. Héber nyelvű versek magyar műfordításait várjuk.

A versek forrása a <http://www.snunit.k12.il/shireshet/mainsongs.html> internetes honlap, melyről a pályázók szabadon választhatnak.

Kérjük, a pályaművek mellé minden esetben küldjék el a versek eredeti változatát. Egy pályázó maximum 3 versfordítással pályázhat.

A pályázatokat az info@szombat.org e-mail címre küldjék június 15-ig, a levél tárgyánál feltüntetve: *Versfordító pályázat.*

A pályázatokat a szerkesztőség által felkért, költőkből és műfordítókból álló zsűri bírálja el.

Jutalmak:

1. helyezett 30 000 Ft;
2. helyezett 20 000 Ft;
3. helyezett 10 000 Ft.

A legjobb pályaműveket a *Szombat* folyóirat őszi számaiban megjelenteti.

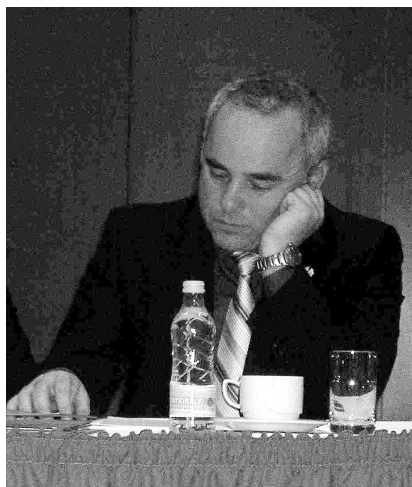
„Európa alszik”

„Azért jöttünk, hogy ébresztőt fújunk. Ha Irán atomfegyverhez jut, az nemcsak Izraelt veszélyezteti. Az iszlámista rezsim rakétái már Párizst is elérik” – kezdte a közelmúltban Budapesten járt Yuval Steinitz (Likud), a Kneszet Kül- és Védelmi Bizottságának tagja sajtótájékoztatóját.

„Végzetes hiba lenne Európa részéről megismételni a harmincas évek nemtörődöm politikáját és hagyni, hogy nukleáris fegyverhez jusson egy olyan ország, melynek elnöke nyíltan Izrael elpusztításáról szónokol” – folytatta Dani Yatom (Munkapárt), ugyanezen bizottság tagja, a Moszad korábbi főnöke.

Az európai körútra indult két politikus szerint a CIA nemrég közzétett jelentése, mely szerint Irán 2003-ban felhagyott az atomfegyver előállítására tett kísérletekkel, egyrészt pontatlan, másrészt nyugtalanító. Utóbbit azért mondhatjuk, mert Irán, üdvözölve a jelentést, maga ismerte be közvetve, hogy foglalkozott atomfegyver előállításával. Pontatlannak pedig azért nevezhető, mert a „békés célú” és a katonai atomprogram valójában nem választható el. Aki képes uránt dúsítani egy atomerőműhöz, az képes ugyanerre atombomba számára is. Közvetve ezt bizonyítja az iráni rakéta-program is, hiszen 3500 km hatótávolságú rakétát csak atomtöltet (vagy más, nem hagyományos bomba) célba juttatására építenek.

Steinitz szerint az első iráni atombombát több száz követi majd. Izrael számára ez nyilvánvalóan halálos veszedelem, de az európaiak is végzetes hibát követnek el, ha úgy gondolják, hogy ez a zsidók vagy a zsidó állam problémája. (Az iráni retorika ugyanis elsősorban Izrael ellen irányul.) Az izraeli képviselő (másodállásban: filozófiaoktató a haifai egyetemen) emlékeztetett a mai európai és az iszlámista gondolkodásmód közötti különbségekre:

re: radikális mullahok nem egyszer nyíltan kijelentették, hogy a győzelem érdekében hajlandók akár többmilliós emberáldozatra is. Európa viszont ennek a gondolatát sem viseli el.

„Európa alszik” – fogalmazott nyersen Steinitz és emlékeztetett: az öreg kontinens jelenleg védtelen egy potenciális rakétatámadással szemben. Márpedig sokkal csekélyebb erő- és pénzbefektetést igényel Iránt most rászorítani az ENSZ-határozatok betartására és a szankciók okozta kényelmetlenséget el-

viselni, mint 5-10 év múlva dollármilliárdokat költeni rakétavédelmi rendszer kiépítésére, a felépült iráni atomarzenál árnyékában. (Miután Izraelnek van már tesztelt rakétavédelmi rendszere, az információ – mondhatni – első kézből származik.) Európa részvétele ugyanakkor kulcsfontosságú az Irán ellenes szankciók meghozatalában. Az EU gazdasági és politikai nagyhatalom, nélküle a közös fellépés nem lehet sikeres.

Arra a kérdésre, hogy üzenetükre miként reagáltak az európai országok, Steinitz elmondta: a brit miniszterelnök, a német kancellár és a francia elnök osztja aggodalmaikat. Elmarasztalta viszont Ausztriát, melynek állami olajcége, az OMV iráni nagyberuházásra készül, valamint Oroszországot, amely aktívan támogatja Irán „békés célú” atomprogramját.

Az iráni rendszer stabil, összeomlásáról álmodozni a *wishful thinking* kategóriájába tartozik – szögezte le a Moszad volt főnöke, aki szerint a tömegeket a magas olajbevételek egy részének szétosztásával, a kritikus értelmiséget pedig megfélemlítéssel és megtorlással tartják féken.

„Számomra a nukleáris Irán nem alternatíva”

**Beszélgetés Dani Yatommal,
a Moszad volt főnökével**

– A Moszad neve megragadja az emberek képzeletét. Ön, mint a szervezet vezetője, milyen reakciókkal találkozott, mikor bemutatták valakinek?

– Gyakran tisztelet, sőt csodálat volt a reakció mindaz iránt, ami a Moszad-dal kapcsolatba hozható.

– Hogyan fogadta a magyar fél mondanivalójukat az iráni atomfegyverkezésről?

– Egyértelműen pozitív volt a fogadtatás. Tárgyaltunk a külügyminisztérium államtitkárával, előadást tartottunk a Zrínyi Miklós nemzeti védelmi egyetemen és majdnem teljes volt az egyetértés magyar partnereinkkel, az Irán elleni szankciók harmadik fordulójával kapcsolatban.

– Hány országot keresnek föl üzenetükkel?

– Több izraeli küldöttség is úton van ez ügyben, sok országot fogunk felkeresni. Brüsszelben tárgyalunk az Európai Unió vezetőivel és az Európai Parlament képviselőivel is.

– Ön is ébresztő szózatnak nevezné küldetésüket?

– Nem gondolnám, hogy Európa alszik. Viszont hangsúlyozni kell, hogy a CIA jelentés, amely az iráni nukleáris fenyegetést minimalizálja, valójában egyáltalán nem ad okot megnyugvásra. A veszély épp akkora, mint volt. A Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA), főként annak vezetője, Mohamed el Baradei, viszont az iráni akta lezárására készül. Ezt mi élesen ellenezzük mindaddig, amíg Irán nem teljesíti ENSZ és az IAEA határozatait. Tartunk tőle, hogy El Baradei úr szándékát valamiféle hátsó okokkal kell magyarázni.

– A szankciók harmadik fordulója mit tartalmazna?

– Az eddigi tilalmi listára iráni bankok, valamint számos személy neve kerülne föl, azzal, hogy velük nem szabad gazdasági kapcsolatot létesíteni. Le kell állítani mindenféle pénzügyi segítséget, beruházást, hitelezést, különösen, ami az energiaszektorra illeti. Az osztrák OMV tervezett nagyberuházása is idetartozik.

– Az iráni olajexport elleni szankciók nincsenek napirenden?

– Ebben a körben még nincsenek.

– Pedig nyilván ez volna a leghatékonyabb nyomásgyakorló eszköz.

– Valóban, de vannak más eszközök is. Mint tudja, Irán nyersolajat exportál, és olajtermékeket vásárol, mivel nincs elég finomító kapacitása. Az olajtermékekre bevezetett szankciók érzékenyen érintenék, mert a nyersolajat nem tudja felhasználni.

– Mint önök maguk hangsúlyozták, az iráni vezetők készek tovább

bi szenvedéseket zúdítni saját népükre. Vajon mennyire izgatják őket egy embargó következményei?

– Mi tudjuk, hogy a szankciók általában nem maradnak hatás nélkül. Ebben az esetben el lehet kerülni az erő alkalmazását. Ha nem ez a helyzet, az erő alkalmazásának lehetősége továbbra is fennáll.

– Kitől várható az erő alkalmazása?

– Amerikától.

– És Európa ön szerint ebben partner lenne?

– Először is remélem, hogy erő alkalmazására nem kerül sor, enélkül is sikerül Iránt eltántorítani az atomipar fejlesztésétől. Ha azonban a rosszabbik alternatíva következik be, és a szankciók nem hatékonyak, maga a katonai erő jelenléte is elrettentő hatású lehet. Számomra a nukleáris Irán nem alternatíva. Ha ez bekövetkezik, a világ többé nem lesz az, ami volt.

– Ha Iránnak sikerül is atombombát előállítania, ez valószínűleg csak kezdetleges szerkezet lesz, amit még könnyű szemmel tartani.

– Ha Iránnak sikerül elegendő uránt dúsítania és a hordozó kapacitások is rendelkezésre állnak, akkor csak idő kérdése, mikor lesz képes rakétára vagy repülőre szerelt nukleáris robbanófejet hadrendbe állítani.

– Fennáll a veszély, hogy az atombomba terroristák kezébe kerül?

– Természetesen. Ehhez elegendő az ún. „piszkos bomba” is, amely nagy területeket fertőzhet meg radioaktív sugárzással.

Gadó János

PÁRI MIRELLA

Őrposzton

Az ember egy idő után, ha már eleget ült háttal a másoknak támaszkodva, úgy érzi, összenőttek. Először csak a gerincük. Hosszan, a nyaktól a farkcsontig, keskeny vonalban. Ez attól is függ, egyforma magasak-e. Mivel Avi alacsonyabb volt Shaynál, összenövésük csupán hátközépig tartott.

Az első két-három órában még nem érezni semmit. Aztán, mintha a lapockáknál valami bizsergő érzés kíséretében egy ideg nyúlna a másik felé, húzza magához. Ezt az érzést eleinte tiltakozó mozgások kísérik mindkét oldalról. Avi mindig felhúzza a lábát, Shay pedig oldalra billen. Ennek következménye, hogy a jobb lapocka helyett az összenövés a balnál válik erősebbé, s az alsó bordák irányába kiterjed a már ismerős zsibbadással.

Éjjel 11 óra tájt Avi általában elalszik. Az alvás gyorsítja a folyamatot. Megegyezésük szerint Avi 2 óráig alhat, azután váltanak. Három óra pontosan elég, hogy teljesen összenőjenek. Mint a sziámi ikrek, olyanok, hátuknál egymásba kapaszkodva.

Érdekes, pontosan nyomon követhető folyamat. Ha az ember elég fiatal – márpedig fiatal, amikor *itt* katonának vonul –, és elég időt tölt őrposzton – márpedig *itt* elég időt tölthet, hamar megtapasztalja, milyen összenőni a társsal, ahogy egymásnak dőlve töltik az éjszakai őrposzt idejét.

Az összenövés persze nem alakul ki azonnal. Sok idő kell, rengeteg őrség, éjszakai szolgálat, s akkor egyszer csak a lapockák felől a másik felé elindulnak az idegek, hogy megkezdjék az összenövést. A folyamathoz bizonyos feltételeknek is teljesülnie kell. Először csak a légzés lesz egyenletes, hasonló a társ lélegzetvételéhez. A be- és kilégzés pontos, tévedhetetlen igazodása a másik be- és kilégzéséhez elengedhe-

tetlen. Ezt követi alig egy óra múltán a szívverés. A légzés egyenletessége összehangolja a két szívet. Ugyanúgy, ugyanarra a ritmusra ver mindkettőjük szíve. Két óra őrposzt után, ha a társak vérnyomását megmérnék, biztosan egyforma értéket mutatna.

Légzés. Szívverés. Egy ritmussal, akár az anyaméhben a sziámi ikreké, amikor a vérkeringés is egy és ugyanaz. Idővel úgy érzi, benne már a társa szíve ver, az ő szíve a társáéban, s ha amaz nem venne levegőt, megfulladna ő is.

Ehhez rengeteg közösen eltöltött éjszaka kell az őrposzton. S azután már érezni lehet a hátban, először a lapockáknál, amint bizseregni kezdenek, és láthatatlan nyúlványokat növesztenek a másikat magukhoz húzva.

Avi aludt, Shay sokadik cigarettáját szívta némi mérgelődéssel telve, mert ő délelőtti light-ot kért, gyengébbet ebből a fajtából, de Avi sima cigit hozott, s most Shay biztos lehetett egy kiadós hajnali köhögésben.

Érezte, hogy Avi már alszik. Alvás közben lassul a légzés, erősödik az összenövés. Shay is lassabban fészkelődik, s ezt a mozgást álmában Avi, akarva-akaratlan követi.

Nem tudná hirtelen megmondani, hányadik órája ez már a közös őrposztnak, talán van már a századik is, ha nem több, hogy közös szolgálatukat töltik itt, összenőve.

Hozzá kell tenni, összenőni csak éjszaka lehet, az éjszakai őrség idején. A szabályzat szerint talán nem helyes, de gyakorlatban úgy működik, hogy a társak felváltva alhatnak két-három órát. Persze a szabályszerű az volna, ha egyáltalán nem aludna egyikük sem, ilyen is előfordul, csak ez ritka. Nem beszélve arról, hogy Shay is és Avi is szeretnek aludni. Avi az elmúlt hónapokban a gyors és mély alvás készségét olyan tökélyre fejlesztette ki

magában, hogy képes tíz perc alvással is elérni a teljes regenerálódást. Ezt egyébként *itt* mindenki megtanulhatja. Mindamellet, hogy Avi nagy alvó volt és imádott aludni – ebből a szempontból kétségtelen, hogy *ezt* a helyet nem neki találták ki –, mégis elég alkalmazkodó készséggel volt megáldva ahhoz, hogy idomuljon a körülményekhez, és az egyébként nyolc órás alvás eredményét három óra alatt is elérje.

Ez a három óra várt most Avira. Ez alatt a három óra alatt Shay elszívta majd fél doboz cigijét, s ez alatt a három óra alatt gyakorlatilag teljesen összenőttek.

Shay néha úgy gondolt Avira, mint egy kinövésre a hátán. Orvosi szakszóval talán kóros elváltozásnak neveznék. Ezen persze nevetnie kellett, mulatságos volt Avira úgy gondolni, min egy kóros kinövésre.

Gyerekkoruk óta ismerték egymást, még Szderotból. Szderotban, közel a gázai határhoz, olcsón lehetett lakást venni. A városban főleg észak-afrikai bevándorlók, többségében marokkóiak laktak. A szülők, bár nem voltak marokkóiak, az olcsó lakás miatt úgy döntöttek, odaköltöznek. Shay, aki viszont

marokkói volt, akkor már két éve lakott Szderotban, amikor Aviék beköltöztek a szomszédságukba. Avi akkor volt kilenc. Shay hamar pártfogásába vette a nála három évvel idősebb Avit, aki héberül is alig tudott, de egy hónap alatt Shaytól sok mindent megtanult. Ezért aztán mindig úgy tűnt, Shay az idősebb, és Avi is úgy gondolt rá, mint ha a bátyja lenne.

Avi tizenkét éves korában elköltöztek, de ugyanabba az iskolába jártak, így barátságuk nem szakadt meg. Shay elment Avi bar micvojára, aztán néhány év múlva fordítva.

Középiskolába máshova jártak, azonban a katonaság újból összehozta őket. A koruk alapján nem kellett volna együtt szolgálniuk, de Avi betegsége miatt tizenkilenc éves korában elhalasztották a besorozását. Nagyon szégyellte magát, de az orvosok nem tréfáltak, s mivel három hétig feküdt szívburokgyulladás miatt a kórházban, csak később hívták be szolgálatra. Így lehetett, hogy az alapképzés után egy hebroni őrszolon találta magát, hála az Örök-kévalónak, éppen pont Shay-jal.

Éjfél körül Shay lába elszibbadt. Mozgatta őket, de csak rosszabb lett. Mennyire utálta ezt! A milliónyi tű szurkálását a vádliban, a talpon, a lábfejen. Hiába mozgolódott, hogy a felrázott vérkeringéstől talán elmúlik, nem segített. Mivel Avi aludt, lassú volt a vérkeringése, lassú a szívverése, és ettől az ő szíve is lassan vert. Így hiába mozgolódott, nem tudta felfrissíteni lábaiban a véráramlást.

Azon gondolkodott, hogy feláll. Az éjszakai szolgálatban ez nem olyan veszélyes, mint nappal. Ettől nem kellett aggódnia. De Avit nem akarta felébreszteni. Érezte, hogy társa mélyen alszik, és még másfél órája van aludni. Egy egyszerű zsidobadásért felverni nem jó ötlet. A legutóbb is fel kellett ébreszteni, mert lövéseket hallott. De a lövések távoliak voltak. „Shay, ide figyelj, akkor szólj, ha itt lőnek öt méterre. Ez végül is Hebron, ha lőnek, hát lőnek. De ha épp nem a seggünket lövik, hagyjál aludni!” – emlékezett vissza Shay Avi morgolódására.

Végül aztán nem bírta tovább, már a görcs is beleállt a lábujjaiba. Ettől aztán még rosszabbul érezte magát. Feltápázkodott. Egyik karjával megtá-

masztotta Avit, aki meg se moccant. Hirtelen szétszakadásuk nem zavarta meg álmát. Shay azonban egy kézzel egyre nehezebben bírta tartani Avit. Helyzetet váltott. Bal lábával támasztotta, míg a másiktól megkísérelte elmulasztani a zsidobadást, a görcsöt. Negyed óra alatt sikerült. Izmai megnyugodtak. Vissza kellene ülni, gondolta, amikor elfogta egy másik érzés. Vizenie kellett. Ez idővel kínzóbbá is válhat, bár úgy sejtette, egy órát még kibírja. Ám ahogy most rá gondolt, egyre erősebben érezte a késztetést. Az nem lehet, gondolta. Már most kellene?

– A rossebbe! – sziszegte fogai között. Ismerte szervezetét. Korábban még sosem kellett éjfél tájt lemennie, mindig csak olyan három körül. Nem mehet most le. Vissza kell ülnie! Egyébként sem mehet ki, amíg Avi alszik. Visszaült. De elvettette a mozdulatot. Úgy huppant a földre társa mögé, hogy hatalmasat lökött amon. Avi kiéjtette kezéből a puskát, s a fémes zörgésre felriadt. Feltolta homlokába csúszott sisakját. Shay felé fordult. Szemei meg-megcsillantak a holdfényben.

– Mi az? Mi történt?

– Elejtetted a puskádat! – válaszolta Shay, mint aki semmiről sem tehet.

– Persze, mert meglöktél – szögezte le Avi.

– Nem én! – próbálta tagadni Shay, bár ebben soha nem volt jó. Az ártatlan ábrázatával még a legapróbb föllentéssel is lebukott.

– Akkor is meglöktél.

Avi nem kívánt mást hozzáfűzni. Rágyújtott. Az öngyújtó kattánásáról Shaynak azonnal eszébe jutott:

– Mondtam neked, light cigit hozz, de te ilyet hoztál – azzal barátja orra alá dugta a sötétzöld dobozt.

– Mi van? – kérdezett vissza Avi a tőle megszokott nyersséggel.

– Ez sima cigi, de én lightot kértem!

– Jó, de ha csak ez volt? Gondoltam, jó lesz. Bagó nélkül mégse maradhat – intézte el Avi.

– Na, de ha már fölébredtél, én leszaladok.

– Minek?

– Hugsz.

Avi ezt tudomásul vette. Felállt. Felvette a puskát, körbefigyelt a koromsötét júdeai éjszakában, hogy Shay biztonságban intézhessen dolgát.

Az éj itt végtelenül sötét és csendes. S ez a csend felerősíti az apró zajokat. Avi pontosan tudta, Shay a vizelés mellik fázisánál tart. Neki is eszébe ötlött, túl korai még ez a szükséglet. Nem beszélve arról, milyen sokáig intézi.

– Mi van Shay, csődugulás? – kérdezte, mikor visszajött.

– Nem. Miért?

– Egy óráig pisáltál, valami baja van a prosztatádnak?

– Te ezt hallgattad?

– Nem hallgattam, de hallottam, akár akartam, akár nem – mosolygott Avi. Közben visszaültek a helyükre, újra háttal egymásnak – Itt még a sáska szelentését is hallani – jegyezte meg Avi.

– Hát... nem tudom, néhány napja valahogy gyakrabban kell. Talán fölfáztam.

– Aha!

– Aha!? Ezt hogy érted. Mi az hogy aha!?

– Most mi bajod?

– Az, amilyen hangsúllyal mondtad.

– Jaj, Shay, nyugodj meg! Aludj!

Shay ettől a *nyugodj meg, aludj*-tól azonban egyáltalán nem érezte jobban magát.

– Nem, nem! Mit értettél azon, hogy aha!?

– Csend legyen már!

– Hogy mondtad, hogy aha? Talán nem hiszed, hogy fölfáztam? Azért mondtad így, arra mondtad, hogy *aha*, mint aki nem hiszi.

– Fogd már be!

Bizony, a gyakori összenövések következménye, hogy az ember időnként már képtelen elviselni a másikat, főként, ha feszült valamiért. Ez könnyen heves vitát eredményezhet. Shay persze tudta, miért zavarta annyira ez az aha, és a hangsúly. Azzal is tisztában volt, Avi miért mondta *úgy*, ahogy mondta. De Shay hallani akarta, Avitól akarta hallani, elvégre a legjobb barátja. Kimondhatja, amit gondol, nincs szükség a gúnyos hangnemre.

– Shay, neked elment az eszed. Mégis mit kellene mondanom? Fölfáztál, aha... Ezt mondtam. Mit akarsz még?

– Nem, te nem úgy mondtad! Éppen ellenkezőleg értetted. Mint aki nem hiszi el.

– Jó! – fordult szembe Avi Shay-jal. Ha valaki kívülről nézte volna őket, most kétségei támadtak volna az

örposztot teljesítők alkalmassága felől.
– Jó... nem úgy értettem, igazad van.
– De akkor mire gondoltál? – Shay már ordított.

– Tudod te!

– Igen? – kiabált újra.

– Ne kiabálj!

– De kiabálok! Mondd meg! Ne azt mondd, hogy tudod te azt... Azt mondd, mi az, amit tudok!

Avi, mielőtt választ adott volna, befogta kezével Shay száját. A mozdulat – mivel ellenállásra számított –, erősebb volt, így ellökte Shayt. A két társ egymáson feküdt, miközben Shay puskája beszorult a testük közé. Shay megijedt, a kéz is szorosan szájára tapadt, amitől fuldokolni kezdett. Az orrán vehetett volna levegőt, de erre képtelen volt. Öt éves korában a bátyja játékból egy párnával fojtogatta, kis híja volt, hogy meg nem fulladt. Azóta, ha a száját befogták, képtelen volt csak az orrán lélegezni. Avi ezt nem tudta, így nem engedett a szorításból, nehogy Shay tovább üvöltözzön. Shayt az is megijesztette, hogy nem ura a fegyvernek, ami közéjük szorult. Kereste a karabélyt, közben feszengett, hogy levegőhöz jusson.

Végül kirángatta fejét Avi kezéből. Rúgott egyet. Mint a sikló, kicsúszott a szorító test alól. Lábával egyre távolabb lökve magát, az örposzt falának feszült. Kapkodó mozdulatokkal ragadta magához a fegyvert. Biztos fogást keresett rajta. Zihált. Ellilult szájába csak lassan tért vissza a vér.

Avi felült, s csak most vette észre, hogy Shay neki szegez a fegyvert.

– Tedd azt le!

Shay leengedte a puská csövét. Némán meredtek egymásra. Nem tudták eldönteni, mi is történt. A hallgatást percek múlva Avi öngyújtója kattintásával törte meg.

– Azt gondolom, – mondta orrán kiengedve a füstöt – a legutóbbi eltávozáskor, abban a bárban, attól az orosz nőtől összeszedtél valamit. Azért kell annyiszor hugyozni menned. Menj el orvoshoz.

Shay bólogatott. Ebben maradtak. Visszatepedtek a helyükre. Még az őrég hat teljes órája várt rájuk. Napfelkeltéig hátra volt még legalább négy óra. Ahogy ismét háttal dőltek egymásnak, már tudták, hamarosan, mint a szíáni ikrek, összenőnek megint.

HAIM GURI

Tetemeink itt fekszenek

Daninak és barátainak

Nézd, a tetemeink itt fekszenek hosszú-hosszú sorban.

Arcunk megváltozott, szemünkből a halál néz, nem lélegzünk.

Kihuny az utolsó fény, a hegyre éj zuhan.

Nézd, többé nem keliünk útra a távoli naplementék lázában.

Nem fogunk szeretni, nem pendítünk húrokat, édes halk hangokat.

A kertekben se kiáltozunk, ha szél borzol a fán.

Nézd, anyáink némák és hajlottak, barátaink elfojtják könnyeiket, a közelben gránát robban, tüzek, a vihar jelei!

Minket most tényleg eltemetnek?

De felkelünk, újra támadunk, újjáéledünk.

Rettentő bicegéssel a segítségetekre sietünk,

hisz bensőnkben még minden úgy van, ereinkben lüktet az élet.

Nem lettünk árulók, a muníciónak vége, a tölténytár is üres.

Fegyverünk minden szavunkra emlékszik, a csöve még izzik.

Vérünketől ázik az út, mindent megtettünk,

köztünk az utolsó is elesett, és többé nem kel fel.

Bűn az, ha estére meghalunk, és ajkunk

a kemény, sziklás földhöz tapad?

Nézz a nagy széles éjszakába.

A sötétben csillag virágzik,

fenyves illata. Temessetek el minket, rögtöt vessetek arcunkra.

A szögesdrót tüskéi, az árok, minden együtt van.

Új nap, ne feledd, ne feledd!

Vittük a nevedet, míg a halál lezárta a szemünket.

Nézd, tetemeink itt fekszenek hosszú sorban, és nem lélegzünk, de a hegyi szél annál inkább.

Reggel ébred, harmat ujjong és életre kel.

Még visszajövünk, s együtt leszünk, életre keli, mint a piros virág.

Ti azonnal megismertek minket – ez a néma „hegyi osztag”.

Kinyílnak, mikor a hegyekben az utolsó lövés hangja is elhal.

Héberből fordította: Uri Asaf

Haim Guri Tel Avivban született, 1923-ban. A 48-as Függetlenségi Háborúban a Palmah-ban (a Cáhál elődje) harcolt. A Héber Egyetemen filozófiát tanult és a párizsi Sorbonne-on francia irodalmat. Több mint 20 könyve jelent meg, főként verseskötetek. A „tetemeink itt fekszenek” (héberül: „hinéi mutalot gufotéinu”) c. vers a Függetlenségi Háború egyik tragikus emlékét idézi fel. Harmincöt harcosból álló gyalogos konvoj próbált kerülő úton a körülzárt Jeruzsálemben eljutni, de egy Curif nevű arab falu fegyvereseivel való hosszú éjszakai harc után mindenki elesett. A fiatal katonák elestét követő szörnyű valóság – a holttestekkel való kegyetlenkedés kevésbé fedi azt a heroikus képet, melyet Guri verse fest. A Jeruzsálemtől délre fekvő hegyi utat azóta, a „Harmincöt Ösvényének” nevezik, (netiv ha lámed héi).

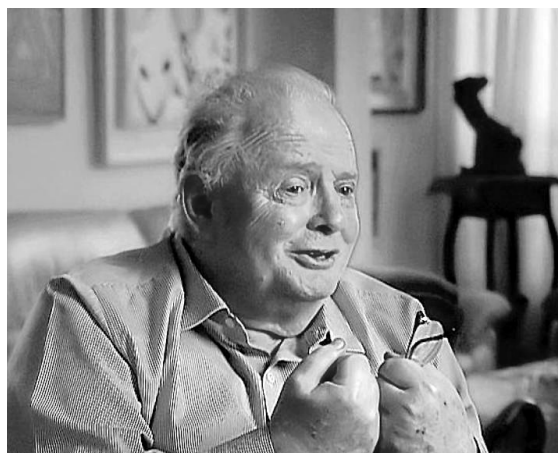
„A cionizmus a huszadik század egyik legnagyobb csodája”

Interjú Tomi Lapiddal

A magyar anyanyelvű Tomi Lapid Szabadkán született Lampel Tamás néven és 1948-ban vándorolt ki Izraelbe. Évtizedeken át újságíróként, majd az egyik legnépszerűbb televíziós műsor, a *Popolitika* showmanjeként volt ismert. A 90-es évek végén megalapította a Sinuj nevű, radikális szekuláris pártot. Ariel Saron kormányában miniszterelnök-helyettes volt. A közel-múltban Budapesten tartott előadást. Ez alkalomból beszélgettünk vele munkatársunk.

– Az ön pártja, a Sinuj sokáig meghatározó szerepet játszott az izraeli politikában, közéletben. Vajon mi az oka a szétesésének? Elért-e valamit azokból a célokból, amiket kitűzött? Összességében sikeresnek ítéli a Sinuj tevékenységét?

– A Sinuj mint középpárt vezette a világi harcot Izraelben az ortodoxia túlzott befolyása ellen. Mikor Ariel Saron, akinek én voltam a helyettese, új pártot alapított, a Kadimát, nem volt helye két azonos nézetű tömörülésnek. Nyilvánvaló volt, hogy a Sinuj támogatói Saronnak fognak bizalmat adni, hiszen ő volt a miniszterelnök. Ezért én visszaléptem és a párt széteszt. Azonban a Sinuj nem tűnt el nyomtalanul: a Kadimának ma van egy nagyon erős világi alkotórésze.

Az én kapcsolatam a politikával jelenleg annyi, hogy közeli barátja vagyok Olmert miniszterelnöknek, és kívülről igyekszem befolyásolni: ne hagyjon túlságosan nagy politikai szerepet az ortodoxiának.

– Ismeretes az ortodoxia és a szekularizmus izraeli küzdelme, amely az államalapítás óta tart; ez megmutatkozik például a polgári házasság ügyében is. Mit gondol, megvalósulhatnak azok a célkitűzések, amelyeknek a Sinuj volt zászlóvivője?

– Valóban, a Sinuj egyik fő célja az izraeli polgári házasság volt. Úgy gondolom, abszurd, hogy Izrael – egy technikailag nagyon fejlett, modern állam – az egyetlen demokrácia, ahol egyszerűen nem létezik polgári házasság. Még a legkonzervatívabb keresztény országokban is, mint Írország vagy Olaszország, van lehetőség a házasság ilyen formájára. Az ortodox pártok csupán a lakosság kis hányadát képviselik, azonban választások idején általában ők a „mérleg

nyelve” a bal- és jobboldal között. Nemigen szólnak bele a gazdaságba vagy az arabokkal folytatott tárgyalásokba, egyetlen feltételük az, hogy „belügyeikben” szabad kezet kapjanak, s ilyen a polgári házasság is. Ennek az eredménye, hogy Izraelben manapság nagyon sok felvilágosult fiatal él együtt házasság nélkül, vagy ez ügyben átmennek a szomszédos Ciprusra, mivel Izrael az ilyen külföldön kötött házasságokat kénytelen elismerni. Ez utóbbi szinte tömegjelenség. Úgy gondolom, ez olyan anakronizmus, amelyen előbb-utóbb változtatni kell.

– Izrael állam hatvan éves. Ön szerint a cionizmus beváltotta minden ígéretét? Egyáltalán, létezik-e még cionizmus vagy – ahogy azt néhány izraeli gondolkodó hangoztatja vagy éppen vitatja – átléptünk a posztzionizmus korszakába?

– Ahogy cionizmus, úgy posztzionizmus is létezik, mert Izraelben minden elképzelhető szellemi forma jelen van a közéletben. Úgy gondolom, a cionizmus mindenképpen a huszadik század egyik legnagyobb csodája: képes volt hetven különböző országból ideérkezett ember tömegéből egy népet létrehozni, mert 3000 évvel ezelőtt már egyszer egy közösség voltak. Képesek voltak egy régi nyelvet megújítani. 1948-ban, mikor Izraelbe érkeztem, hatszázezer zsidó zsidó élt az országban, ma hatmilliónyan vagyunk.

Az államalapítás idején, a függetlenségi háború korában, amelyben én is részt vettem, mi kaptunk puskákat külföldről, ma pedig mi árulunk a Nyugatnak fegyvereket. A high-tech ma Izrael egyik vezető ágazata, körülbelül egyharmadát adja az ország nemzeti össztermékének. Tehát Izrael rengeteg szempontból nagyon sikeres; csupán egy fájdalmas pont van még: a cionizmus azt tűzte ki célul, hogy a zsidókat olyan helyre gyűjtse össze, ahol fenyegetettség nélkül élhetnek, márpedig ha ma van állam, ahol veszélyben vannak, ez Izrael. Ez a paradoxon még megoldásra vár.

– Mit gondol a magyarországi helyzetről?

– Már több interjúban kifejeztem ebbéli aggodalmamat. Magyarország sajátos módon annyira félti demokráciáját, hogy megenged olyan antideмокratikus tevékenységet is, amelyet ősi demokráciák, mint Anglia, betiltanak, és közben nem félnek, hogy elvesztik demokratikus jellegüket. Sok magyar az alkotmányból a szólásszabadságot emeli ki, mint a legszentebb jogot mind között. A szólásszabadság azonban nem jelentheti azt például, hogy egy teli színházban tüzet kiabálók. Ergo a szólásszabadságnak is meg kell húzni a határait. Kérdés, hogy ki szab határt; erre vannak a független bíróságok.

– A szólásszabadsággal kapcsolatban érdemes megvizsgálni sok nyugati politikus Iránhoz való viszonyát: mit gondol Ön Nyugat-Európa, illetve az ENSZ Iránnal szem-

beni, sok izraeli politikus által túl engedékenynek tartott fellépéséről?

– Iránnak van ma a világon a legveszélyesebb kormánya, amelynek a vezetője pontosan ugyanazokat a kifejezéseket használja a zsidókkal kapcsolatban, mint Adolf Hitler a Mein Kampf-ban. Ez tény. Amikor Hitler uralomra került Németországban, a német zsidók próbálták a közvéleményt felrázni, de azt a választ kapták, hogy ez zsidó probléma. Mire a világ rájött, hogy tévedtek, már késő volt. Napjainkban ugyanez zajlik: sokan hajlamosak az iráni problémát „iráni–izraeli” viszálynak tekinteni. Ám egyre többen látják be azok közül, akik azelőtt fegyvereket adtak el Iránnak, hogy ez nem így van. Jelentések szerint Irán már rendelkezik Tel-Avi-

vot elérő rakétával, ennek ellenére tovább fegyverkezik, így azok az államok is egyre idegesebbek lesznek, akik eddig hajlandóak voltak Iránt fegyverekkel ellátni, mint például Oroszország, amelynek megvan a maga problémája a szintén muszlim cseccsenekkel. Nem „zsidó–iráni” konfliktusról van itt szó, hanem a Nyugat – amelynek Izrael előretolt bástyája – és a radikális Iszlám összecsapásáról.

– A Közel-Keleten maradvá: vajon szükség van-e palesztin államra és megalakulhat-e ez belátható időn belül?

– Ma tulajdonképpen két palesztin állam van. Gázában egy szélsőséges muszlim állam jött létre, amely nem

ismeri el Izraelt és rakétákkal lövi. Némileg jobb a helyzet Ciszjordániában, ahol Mahmúd Abbász hajlandó a tárgyalásokra, de sajnos gyenge, és nem tehet engedményeket Izraelnek anélkül, hogy a sajátjaival ne kerüljön szembe. Ezen nem segít az sem, hogy Izraelben a jobboldal is megérti: létre kell jönnie a palesztin államnak. Mi nem megakadályozni akarjuk a palesztin állam megszületését, csak a lehetséges veszélyeket szeretnénk elkerülni határaink mentén. Így Izrael természetesen nem engedné, hogy az új palesztin állam területére Irán vagy más állam rakétákat telepítsen. Amit mi akarunk, azok mindössze garanciák a saját biztonságunkra. Ezen a téren sajnos én elég pesszimista vagyok.

Szekér Gitta

Izreális víziók

Izrael az Eurovíziós Dalfesztiválon

Izrael 1973 óta vesz részt, a több mint ötven tagországot tömörítő Európai Műsorszolgáltatók Egyesülete (EBU) által 1956-ban életre hívott Eurovíziós Dalfesztiválon. A zsidó államot képviselő előadók két második és egy harmadik hely megszerzése mellett eddig háromszor győzedelmeskedtek a vetélkedőn, azt a nem kis teljesítményt is maguk mögött tudva, hogy két egymást követő évben első helyezést értek el.

Dana International, az 1998-as fesztivál győztese

Pereg a dob(program), felharsannak a trombiták, dübörög a mizrahi pop, és egy karakteres nő hang belekiált a mikrofonba: „ani jodat sekulam hosvim seani kcat mesugat”, azaz „tudom, hogy mindeki azt gondolja rólam, kicsit lökött vagyok”. A külső szemlélő számára nagyjából ennyiben összegezhető Izrael legismertebb énekesnője, Szarit Hadad munkássága, aki magát a „nép énekesének” nevezi, s aki azonban – változatos dalszövegei és változó szövegírói segítségével – ennél sokkal többre képes, ahogyan az izraeli könnyűzene e homlokzata mögött is jóval több rejlik.

Elég, ha az értelmiségi popkulturális réteg idoljának számító Kobi Ozra és Teapacks nevű együttesére gondolunk, vagy a közelmúltban feltűnt Idan Raimel Project és a Metropolin zenekar számaira. Ez utóbbi társulások amolyan „projektzenekarok”, számaikat egy meghatározott témavilág köré építik: Idan Raimel a kortárs izraeli könnyűzenére jellemző szövegeket az indiai és etióp hangszerek kultúrával ötvözi, a

Metropolin pedig – Dana Adini ismert énekesnővel kiegészülve – kimondottan elvont, urbánus kontextusban fogalmazza meg az emberi viszonyok bonyolultságát. Az elmúlt évek sajátos tanulságai nyomán az igazán minőségi előadók azonban egyelőre távol kerültek a megmérettetéstől. A Teapacks tavalyi látványos kudarca után az idén májusban Belgrádban megrendezésre kerülő fesztiválra az izraeli médiahatóság ezúttal az állami televízió kettes csatornáján vetített megasztárszerű vetélkedő, a „Kokhav nolad” (*Csillag születik*) győztesét, Boaz Maudát választotta ki, akinek politikailag neutrális szerelmes dala az elmúlt években tapasztalt konfliktusok elkerülését ígéri.

Az EBU tagjaként Izrael harmincöt éve vehet részt a versenyen, és néhány évet nem számítva minden évben újtárra is bocsátott egy-egy dalt, amellyel – két kivételtől eltekintve – minden alkalommal a döntőbe jutott. Első győzelmét épp 1978-ban, a Camp David-i

megállapodás aláírásának évében aratta Izhar Kohen és az Alphabeta együttes „Abanibi” című számával, amely kellően emészthető könnyűzenei stílus mellett metaforikus jelentéssel is bír: a „bét-nyelven” megírt szám a felnőtt szerelem érzését a gyerekkori érzélemvilággal kapcsolta össze, amit a megszokott módon előadott versszakok és a „madárnyelven” énekelt refrén („abanibi obohebev obotabakh” – „éven szevrevetlevelek tévégeved”) váltakozása nyomatékosította. A színpadszerű előadásmóddal együtt mindez akkorra sikert ért el, hogy amikor Izrael előnye már behozhatatlannak bizonyult, a vetélkedőt kívülállóként közvetítő jordániai televízió megszakította adását, és a hátralévő műsoridőben egy csokor nárcisz kimerevített képét sugározta, a másnapi ammáni lapok pedig – a valójában második helyezést elérő – Belgium győzelmét hirdették.

A szabályok értelmében a következő évben Jeruzsálem adott otthont a vetélkedőnek, ahol Gali Atari és a Milk & Honey azóta is széles körben ismert szerzeménye, a „Halleluja” ismét elvitte a pálmát – igaz, alacsonyabb pontszámmal. Az ugyancsak színpadias előadásmód és a meghittlen patetikus dal sikere után 1980-ban ismét Izraelre hárultak a házigazda feladatai, anyagi okokra hivatkozva azonban legközelebb két év múlva mérette meg magát. A nyolcvanas évek során két egymást követő évben – Avi Toledano „Hóra” és Ofra Haza „Chaj” című számaival – a második helyezést érte el, 1991-ben pedig harmadik helyet szerzett. Az 1998-ban első helyezést elérő Dana International győzelmének inkább a bulvársajtó fogyasztói örülhetnek: a meglehetősen átlagos dalt ugyanis a Jaron Kohenként született Saron Kohen transzszexuális előadóművész énekelte.

A hetvenes évek végén győzedelmeskedő nagyszabású produkciók mellett alighanem két zenekar szereplése maradt igazán emlékezetes. Mindkettő több oldalú és igencsak időszzerű politikai tartalommal szolgált. Az 1974-ben a hetedik helyet megszerző, az Illés együttest idéző és a korban hasonlóan népszerű, Gidi Gov névvel fémjelzett Kaveret „Natati la chajaj” (*Neki adtam az életet*) című dalának emlékezetes sorai („ehad omer senigmarim lo hasa-

maim / ksejes maszpik avir lemedina o staim” – „van, aki azt mondja, bezárulnak számára a mennyek / ha van elég hely egy országnak vagy kettőnek”) egyaránt szólnak a zsidó állam rosszakarói és a „területeket” Izrael részének tekintő politika ellen.

A Teapacks hasonlóan erős politikai töltetű számának, a 2007-ben csúfosan leszerepelt és csupán az elődöntőig jutó „Push the button”-nak már a versenyen való indulása is találkozott az említett ellenségeséggel. Az angolul, franciául és héberül előadott dalt ugyanis – amelynek szövege szerint egyes uralkodók technológiai fejlesztéseik révén próbálnak ártani a világnak („There are some crazy rulers / They hide and try to fool us / With demonic technologic willingness to harm”) – a szervezők egy része kimondottan Irán-ellenesnek és így a verseny nemzetközi szabályaiba ütközőnek találta. A második intifáda kitörése óta nem ez volt az első eset, amikor a zsűri néhány tagja kifogást emelt az izraeli induló ellen: Szarit Chadad „Nadlik bejachad ner” (*Gyűjtsunk egy gyertyát közösen*) című békedala – amely a szombati gyertyagyújtáskor elmondott áldásra is utal – 2002-ben épp azzal verte ki a biztosítékot, hogy békedal. A három kimagasló győzelemhez hasonlóan a kudarcok esetében is jól láthatóan szerepet játszott a világ Izraelhez való viszonyulása. A tavalyi botrány pedig, amely a Teapacks jellegzetesen zsidó és mégis univerzális jelentőségű élethelyzetet megjelenítő számát övezte, maga is példázza a fenyegetett nemzettel szemben a világ elutasító közönyének dalban ábrázolt mechanizmusát.

Pályi Sándor Márk

Szántó T. Gábor kötete oroszul

A moszkvai Text kiadó jelentette meg lapunk főszerkesztője, Szántó T. Gábor *Obratnij билет* (Retúr) című elbeszéléskötetét Jurij Guszev fordításában.

A sorozat korábbi szerzői többek között Kertész Imre, I. B. Singer, Saul Bellow, Primo Levi és Aharon Appelfeld.

Zsidó irodalom: szövegben lelt haza

Dan Miron izraeli irodalomtörténésszel beszélget Szántó T. Gábor

Dan Miron, a Jeruzsálemi Héber Egyetem és a New York-i Columbia Egyetem héber és jiddis irodalomtörténettel foglalkozó professzora a közelmúltban a Közép-Európai Egyetem (CEU) zsidó tudományok programjának vendége volt. Az 1934-ben Tel Avivban született tudós számos díj kitüntetésre, Chaim Nachman Bialik és Uri Cvi Grinberg művei új kiadásainak szerkesztője, Több mint harminc saját könyve a 19-20. század zsidó irodalomtörténetével foglalkozik. Legújabb műve németül jelent meg: *Verschränkung. Über Jüdische Literaturen*.

„Izraeli vagyok, a héber kultúrában nőttem fel. Nem tudom mi vonzott a jiddishez, de érdekelt valamilyen más zsidó hang, mint azoké, akik tanítottak, a cionista-izraeli kultúra hangja. A hatvanas években a jiddis irodalommal foglalkozni Izraelben különös dolognak tűnt” – fogalmaz pályája kezdetéről. „De bizonyos értelemben iskolát teremtettem, amely a zsidó kultúrát pluralista módon fogja fel.”

Elsőként arról kérdeztem, van-e még jiddis irodalom, vagy véget ért az évszázados hagyomány?

– Veszélyes és bonyolult azt mondani, hogy véget ért, mert van folytatás, köztük számos jelentős szerző, például Izraelben. Az orosz alija következtében van orosz-izraeli irodalom, s ezen belül van jiddis-orosz izraeli irodalom is. Sajnos nem olyan dús és erőteljes, mint volt a soá előtt. Küzd a létéért, de még nem ért véget, s én nem akarok jóslatokba bocsátkozni a jövőjét illetően. A jiddis irodalom is a vészorkorszak áldozatának tekinthető. De hadd említsem egy ortodox rabbi példáját, aki hatalmas költeményt írt a holokausztról. Sosem olvastam ilyen erős szöveget e témában. Szemlélete teljes mértékben ortodox. Írása a zsidó hit világában gyökerezik, nem a zsidó modernizmusban. Nem Isten ellen íródik, nem lázad, miért hagyta, hogy megtörténjen. Rendkívül erőteljes és érdekes szöveg, az egyetlen vers, amit szerzője valaha írt. Rabbi volt, talmudista. Egykori közösségét Auschwitzba deportálták, s ő később a tanítványainak, jesivabóche-eknek írta e verset Montesco-ban. Ez egy egészen különleges „más” hang volt, mégis autentikusan zsidó hang, mely felkeltette a figyelmem. Ropantul érdekel, ahogyan ezek a tradicionális hangok oly sokféleképpen reagálnak a modernitás kihívásaira, illetve adaptálódnak ahhoz.

– Nyomon követhető a jiddis elbeszélői vagy költészeti hagyomány hatása a mai izraeli irodalomban?

– Fontos hagyományokat ismerünk.

A mai beszélt héber nyelvben is számos nyoma van a jiddisnek. Volt egy idő, amikor a héber nyelv Izraelben a jiddis szintaxison alapult, például jiddis prepozíciókat alkalmazott. A kultúra jiddis hagyománya nem halt ki a nyelvből.

A régi írónemzedék legtöbb jelentős alakjánál nyomon követhető ez a tradíció: Uri Cvi Grinbergnél például, aki teremtette is ezt a hagyományt, és persze Agnonnál. De a fiatalabb írónemzedéknél is észrevehető a megújuló érdeklődés. A jelenség mélyén az identitás kérdései húzódnak. Izraeliek természetesen, de keresik a gyökereiket, és néhányan a jiddisben találják meg, noha ez nem otthonról hozott hagyományuk. Például Benny Mer, a fiatal izraeli író rendszeresen fordít jiddisből. Nyilvánvaló túlzás lenne azt állítani, hogy a jiddis bármilyen értelemben az izraeli öntudat középpontjában lenne, de a felszín alatt létezik. A jövő zsidó kultúráját illetően pedig... Ki tudja, mi lett volna egymillió orosz zsidó érkezése nélkül? Úgy tűnt, hogy észak-afrikai mediterrán ország leszünk. A bevándorlók orosz, orosz-zsidó és európai kultúrákat hoztak. Izrael megváltozott, a bevándorlók hatást gyakoroltak az izraeli irodalomra is, és van saját, orosz emigráns irodalmuk, ami nagyon népszerű Moszkvában. Akik az orosz irodalom iránt érdeklődnek, figyelik, mi történik Izraelben. És fordítják is az izraeli héber irodalmat, amint az orosz irodalomnak is új, héber fordításai születnek. Hatást gyakorolnak az ízlésre, színt hoztak a kultúrába. Az izraeli kultúra új sajátossága, hogy nincs olyan erős centruma, mint volt korábban, hanem sokkal tagoltabbá, multikulturálissá vált.

– Hogyan helyezné el az izraeli irodalmat a világirodalomban? Milyen irodalmakkal rokonítható és miért?

– Erős és modern irodalomnak mondanám a mai izraeli irodalmat, jó regényírókkal és költőkkel. Többé-kevésbé a nyugati irodalom része, elsősorban az amerikai irodalommal áll kapcsolatban, de a francia és az angol irodalommal is. Ugyanakkor nagyon is független, az unikális izraeli valóság táplálja, illetve saját zsidósá-

gából és zsidóságának problémáiból táplálkozik. Néhány írónk nagy nemzetközi elismerésnek örvend. Mások ugyanilyen jók, de ahogy bizonyos borok jól fogynak a piacon, más borok kevésbé. Attól, hogy nem ismerik őket külföldön, még kiváló írók. Öt-hat kiváló költő mellett nagyon sok további jó költő van Izraelben.

– Mennyiben van jelen a bevándorló írók műveiben a diaszpórabeli gyerekkor, illetve mennyiben vált sajátosan izraelivé a bennszülöttek nemzedékével az izraeli irodalom?

– A gyerekkornak a romantika óta különösen nagy a jelentősége az irodalomban. Az 50-es 60-as évekig az írók közül sokan emlékeztek diaszpórabeli gyerekkorukra. Jehuda Amichaj költő gyönyörű regényében Augsburgra emlékezett, Natan Zach, egy másik fontos költő Berlinre. Műveikben jelen volt e kettősség. A mostani írók nagy része már Izraelben született, és írásaik ennek sajátos *couleur locale*-ját hordozzák. Elsősorban az orosz háttér jelenik meg az iroda-

lombban, de például az erdélyi Szilágy-csehből elszármazott Agi Mishol verseiben az utolsó években megjelent a holokauszt-túlélő szülők közép-európai miliője és nagyon fontos eleme egy versciklusának. A diaszpórabeli gyerekkor számít tehát még a második nemzedéknek is, különösen azért, mert a másodgeneráció holokauszt-élménye központi témája az izraeli irodalomnak. Hadd utaljak itt elsősorban David Grossman hatalmas regényére, ami angolul *See Under: Love* címmel jelent meg, de sok más művet is említhetnék. Főhőseik azonban nemcsak túlélők, hanem egyben európaiak, így ez az európai zsidó világlátás, a gyerekekhez való viszony is megjelenik a könyvekben. Ez a szerzőik mögött álló tapasztalat gazdagabbá és élettelibbé teszi az izraeli irodalmat.

– Mennyiben politikus a héber irodalom és jól tesz-e ez neki?

– Ismeri Gilles Deleuze és Felix Guattari könyvét a minor irodalmakról?

– Ők Kafkát említik példaképpen, akinek írásai német nyelvű prágai zsidó, így többszörösen kisebbségi

Fotó: Szőnyi Andrea

léthelyzetéből fakadóan átpolitizálódtak. Merthogy – mint írják, Kafkát idézve –: „Mivel a kollektív vagy nemzeti tudat »a külső életben többnyire tétlen és mindig szétforgácsolódó«, ezért az irodalom feladata és szerepe, hogy átvegye a kollektív, sőt forradalmi megnyilatkozás pozitív töltetét: az irodalom hozza létre, szkepticizmusa ellenére, a cselekvő szolidaritást”.

– A minor irodalmak nem kisebb irodalmak, csak kulturálisan marginalizáltak. Bennük Deleuze és Guattari szerint minden átpolitizált. Nem direkt értelemben, úgy, hogy az író politikai témákat kommentál, hanem oly módon, hogy bármit írjon is az abszolút individuum, az érinti a kollektívum témáit, élményeit. Úgy érzem, ez többé-kevésbé igaz az izraeli irodalomra is. Az izraeli írók is az individuális élményeiket fogalmazzák meg, nem a „nemzeti témák” visszhangzanak írásaikban, de majdnem minden jelentős izraeli regény, mely magánemberek sorsával foglalkozik, mond valamit a közösség állapotáról. Ámosz Oz egy régebbi regényében, a *Mikáél*, *Mikáél*ben például a mentálisan zavart asszony szimbolikusan az

egész nemzet rossz közérzetét testesíti meg. Vagy említhetném Aharon Sabtaj angolul *Past Continuous* címmel megjelent könyvét, de ugyanígy Jehosua Kenaznak a hadseregről szóló nagy regényét. Írnak persze politikai verseket is, ami szintén fontos, de az irodalom fő vonulata a magánélet kérdéseivel foglalkozik, mégis megfogalmazódik benne valami többlet. Nem lennék meglepve, ha ez a magyar irodalomra is igaz lenne. Nem tudok sokat a magyar irodalomról, de ha a szellemi tér nem elég nagy, gyakran megtörténik, hogy ha az ember magáról beszél, egyúttal a kollektívum kérdéseiről is szól. Éppen ez a tárgya Deleuze és Guattari Kafkáról szóló csodás kis könyvének.

– Az amerikai modernista irodalmat, amelyben a szöveg a szöveggen kívüli valóságtól független, tiszta esztétikai célként jelent meg, Cynthia Ozick amerikai zsidó író nő a szöveg bálványozása miatt a pogány görög szépségességmennyel rokonította, szemben az európai, zsidó bibliai hagyományon nyugvó, 19. századi regénnyel, illetve a zsidó irodalom egészével, mely a Történelemmel és valamilyen Eszmével áthatott. Mit gondol

erről az állításról? Mennyire járta át e modernizmus az izraeli irodalmat, s túllépett-e rajta?

– Cynthia Ozick a túlhajtott modernizmust vádolta pogánysággal, mert az a formát istenítette, mint végső célt. E jelenség se nem keresztény, se nem zsidó, hanem pogány, s ő ellenezte azt a 20. századi nagy amerikai írók védelmében (akiket e mozgalom támasztott – *sztg*), s egy új zsidó irodalom eszméjét vázolta fel. Forrása Leo Baeck, a híres rabbi, aki egy fontos esszéjében a romantikus zsidóságot és a klasszikus zsidóságot állította szembe. A romantikus zsidóság – Ozick számára: Martin Buber, Allen Ginsberg – a zsidóságot tapasztalatként, misztikus élményként írja le. A klasszikus zsidóság a halachát jelenti, a vallásjogot, törvényt és történelmet. Ozick az utóbbival azonosítja magát. Kiváló író, aki elméletét rendkívüli erővel ülteti át a gyakorlatba. Amerikai zsidó irodalmat ír, kiváló humorrallal. Negyven-ötven fiatal író van ma az Egyesült Államokban, akik magukat erősen zsidóként identifikálják, és angol nyelven próbálnak markánsan zsidó irodalmat létrehozni.

– Amit Ozick „új jiddisnek” hívott.

– És híres 19. századi regényeket

Modern zsidó költők III.

MANI LEJB

Szagok

Egy régi klojz* áporodott szaga,
mint szent helyen** a halottmosdató,
penész, a kancsó rézből és a kézmosó,
prajhesz*** selyemből, por, molylepkék testes illata.

A szent könyvekből kiárad áldozati oltár,
viaszgyertya, édes bor és Isten szava,
a megvilágított boltívekből rád ront
ősi siralomkönyvek érdes sószaga.

Édes és zamatos illat csupán
a ragacsos asztalokból árad,
mitől akaratlanul kicsordul a nyálad,

mézessütemény és pálinka illata, amit
briszek**** után bő kézzel osztanak
a hátsó szegénysoroktól előre, a keleti falig.

* haszid imaház

** a jiddis nyelv a temetőre eufemisztikus kifejezést használ

*** a tóraszekrényt előtti függöny

**** körülmetélés

említett fontos és folytatandó hagyományként: Tolsztojt, Dosztojevszkijt, valamint amerikai regényeket, amelyek a zsidó-keresztény hagyományba illeszkedtek, ha használhatjuk ezt az összefüggésrendszert.

Ma a posztmodern nem bálványozza a szöveget. A posztmodernben a szöveg bizonytalan, nem egy dolgot állít, több hangon beszél. Ozick a hatvanas évek amerikai modernizmusát bírálta. De a posztmodernizmus, ha zsidó kontextusba helyezzük, szolgálhatja azt a célt, hogy ne fogadjunk el egy, mindent felülíró, ideologikus narratívát. A posztmodern többoldalú, dialektikus gondolkodása, ami nem idegen a zsidó hagyománytól, segíthet újradefiniálni, mi fontos a zsidó kultúra számára.

– Zelda izraeli költő szerint az emuna (hit) és az omanut (művészet) azonos héber szógyökből és szellemi szférából ered. Az ima, a liturgia, a zsoltárok világa maga is költészet, csak hogy egysátozása: Istenről, vagy Istenhez szól. A zsidó hagyomány vajon erősebb korlátja az alkotóművészetnek, mint a nyugati keresztény tradíció? Mit gondol ama felvetésről, hogy a természettől elforduló zsi-

dó szellemi hagyományból (melynek tengelye a monoteizmus, s melynek centrumában az elbeszélés, a törvény és egy nép születése áll, s egy egységesítő, hierarchikus, jogi világnézet) egyszerűbben fejlődik ki a prózairodalom, mint a költészet, mely individuálisabb műfaj, érzelm-központú, s így inkább megfelel a görög-keresztény hagyománynak, melynek középpontjában a személy, a lélek, a formák, s egy filozofáló-esztétizáló hagyomány áll?

– Veszedelmes általánosítani. Van egy erős héber, zsidó költészeti hagyomány. A hit költészete a középkorban és a modernitás szekuláris költészete. És persze ott a rendkívül erős jiddis, illetve héber elbeszélői hagyomány, nagy írókkal. Nem tudom, van-e egyetlen zsidó kultúra. David Biale amerikai zsidó történész adott ki egy nagy könyvet a közelmúltban, több szerző munkáját, *Cultures of the Jews* címmel. Az egyik állításuk szerint nem egy zsidó irodalom van. Van a hit irodalma, és vannak más zsidó irodalmak, s nem csupán a modern korban, hanem a régebbi korokban is. A közös nevező a modernizmusig nem a hit – merthogy voltak hívők és voltak nem

hívők, és a hívőkből is többféle –, hanem a szöveg. Ez olyan irodalom, mely nem helyhez, nem a természethez kötődik, hanem sokkal inkább az időhöz, a szövegekhez és az emlékezethez. Különböző zsidó irodalmak mindig szövegekkel foglalkoztak. A Bibliával és más szöveghagyományokkal.

– A „hordozható hazával”.

– Úgy van. A szöveg keletkeztette az elsődleges helyet, ahol ez az irodalom létrejöhetett és létezhetett. A modernizmus egyik nagy óhaja volt felcserélni ezt a szövegben keletkezett helyet egy valóságos hellyel a világban a zsidók számára. És ami csodálatos a héber, illetve izraeli irodalomban, az a hely újratemtésére való képessége. Van egy remek írónk, S. Jizhar, aki élete végéig egyáltalán nem foglalkozott az emlékezettel, történelemmel, csak a hely valóságával: a sivataggal, a falvakkal, Izrael flórájával és faunájával. Ez a cionista óhaj beteljesedése: a zsidóknak lesz egy saját, meghitt helye, mellyel bensőséges kapcsolatban állnak. Ez kitörölhetetlen része a zsidó képzeteknek. Még amikor a *stetl* képének mint *zsidó helynek* a megjelenítésére és valósággá változtatására történtek kísérletek,

A gój költőnek

*Shakespeare, juhászok és lovagok örökösének,
mily jó neked, gój költő, ha tudnád!
Tiéd a föld, hol dagadt disznód lépked:
táplálja füvel, eteti múzsa.*

*Te ülj csak, s trillázz, mint rigók énekelnek,
visszhangzik a négy égtáj felől mindenhonnan,
jóllakott mezők, tágas városok felelnek,
s jóllakott lelkek elégedett nyugalomban.*

*Ám itt vagyok én, zsidók költője, ki senkinek nem kell,
ki idegen földön nőtt fel vad füvekkel,
poros szakállal vándorló, fáradt atyák fia,*

*kiknek szent könyvek s vásárok porát kell innia.
Éneklek idegen világban, idegen csillagok alatt
a könnyek énekét, mi sivatag vándorából fakad.*

A szilva

*A ház ura egy hűvös estén
a fáról egy szilvát letépett
levelestől, és beleharapott az érett,
harmatos kék bőrbe, s a gyümölcs álmos testén*

*hűvös habbal végigcsordult a lé.
S a férfi, hogy tenyerébe zárja
összes levét – egy csöpp se vesszen kárba
–, lassan, ahogy az ember serlegét*

nyújtja borral, két markából adott
asszonyának, finoman odakínálva
ajkához. Ő pedig egy kedves*

*„Köszönöm”-mel harapott a szilvába,
míg amannak kezében csak a héja s a nedves
magja maradt, meg a buborékhabok.*

* mint a kiddusnál, a szombat vagy az ünnepek megszentelésénél

akkor is ez volt a cél, noha ez csak a szövegen alapult. Mostanság az izraeli irodalomban van egyfajta visszatérés az emlékezethez. Jizhar számára ez a legutóbbi évekig nem volt fontos, amikor is elkezdett írni a gyerekkoráról. Írt a háborús tapasztalatokról, az izraeli homokdűnékről, mindenről percről-percre. És ami mindennél erősebben jelent meg nála: a hely valósága.

A görög-zsidó gondolkodás ellentmondásainál én inkább ezt a szöveg versus hely dichotómiát érzem fontosnak, vagy az idő és a hely kettősségét. De az idő úgyszintén töredezett a szövegekben. Annak kell lennie, másként hogyan is emlékezhetnénk a régebbi időre?

- Hadd tegyem fel egy másik nézőpontból a kérdést. A zsidó kultúrtörténetben az európai kultúrával szemben, nem zajlott le reneszánsz a 14-15. században. A nyugati reneszánszban az ember került a középpontba, a természet, a szerelem...

– De ez a 19. században bekövetkezett a zsidó kultúrában is. Mostanság nem beszélnek zsidó középkorról – mint például a nagy zsidó történész, Simon Dubnov –, ami a 18. századig

tartott. Korunk történészei korai modern korról beszélnek, ami alatt a 16-17. századot értik, és késői modern korról, mely a francia forradalommal kezdődött. És mindennek fontos oka, hogy amint említette, nekünk nem volt európai értelemben vett reneszánszunk, de a zsidó kultúra átesett egy hatalmas változáson a 16-17. században. Ez teremtette a modern típusú messianizmust, a kabbalát, sőt a haszidizmust. Ez reneszánsz volt, legalább annyira, mint bármi más. Nem beszélhetünk zsidó reneszánszról az itáliai, vagy a holland reneszánsz értelmében. Ez más, ám mégsem volt a középkor folytatása. Ez forradalom volt. Forradalom volt nemcsak abban az értelemben, hogy a miszticizmussal foglalkozott, a kabbala neoplatonikus világnézetével, hanem az érzékekkel, a libidóval, az ösztönkésztetésekkel, amelynek – Gershom Scholem mutatott rá – gyökerei vannak a haszidizmusban és a kabbalista mozgalomban.

- Lát különbséget a próza és a líra között? A próza terén kiemelkedőt alkottak zsidó szerzők, a lírában mintha ez a teljesítmény nem lenne ilyen átütő. Hadd vessék fel három okot, ami talán befolyásolhatta e különbséget. A korai

tórai civilizáció, ami egységesítő szabályrendszert adott és eltávolította a természettől a zsidókat. A más népek közötti szétszórás, ami tudatos, fegyelmezett viselkedést, elővigyázatosságot, óvatosságot, visszafogottságot kényszerített rájuk, és az asszimiláció, ami bár a társadalmi s részben vagy egészben a vallási korlátokat lebontotta és szabad identitásválasztást biztosított, ám el is idegenítette önmaguktól a zsidókat. A próza reflektáltabb, tudatosabb írásmódot igényel, ami – sommásan fogalmazva – inkább megfelel a zsidó pszichének, a vers ösztönösebb, szabadabb indulat-kifejezési készséget, a tudattalanhoz való közvetlenebb hozzáférést – vajon nem ez okozza a különbséget?

– Vegyük először a Tórát, mint a gondolkodás, sőt az élet normatív előírásokon alapuló rendszerét. Tedd, vagy ne tedd ezt vagy azt. Mit tett ezzel a zsidó gondolkodás? Létrehozta a midrást*, ami a különféle új értelmezések, új okozati viszonyok bevezetése révén teljes szabadságot biztosított, addig a határig, amíg tartották magukat a Törvényhez. A Törvény maga is változik: a Talmud nem a Tóra. A zsi-

A nap mindenkire jó

A nap mindenkire jó. Süti a gyerekeknek az utcán, házak kapujában a fáradt öregeknek, vándoroknak, kik méricskélik az utat, a néma teheneknek s a mező kalászáinak.

Még a farkasokhoz is jó, a fegyvercsempészekhez, a kurvákhoz, kik az est sötétjével kelnek, mert a nap akkor nyugat felé halad, s a világot átadja az éj hordáinak.

A nap mindenkire jó. Fénye végigsuhint a temetőkerítésen, a holtak sírjain, s a sugarak a kis fűért, vak kukacért is világítanak,

az elmúlás rohadt beleiből, hogy felemelje őket mind, Isten biztatásként ősi jelet ad: hogy még a halálból is élő élet fakad.

Szántó T. Gábor fordításai

Mani Lejb 1883-ban az ukrainai Niszinben született. A tehetséges és művelt cipész 1905-ben emigrált Amerikába, és cipőgyárakban dolgozott, míg a tuberkulózis nem kényszerítette rá, hogy könnyebb munkát keressen. A Di Junge művészcsoporthoz vezető útjaként az egyéni hangulatokat helyezte költészete középpontjába, és az orosz szimbolistákhoz hasonlóan úgy vélte, hogy a hétköznapi érzéseket

a költő képes művészetté alakítani. A dallamos, puha hangzású versekhez megszabadította a jiddis szókészletet szláv és héber elemeitől, különösen a gutturális hangzóktól, és halk alliterációkat, asszonáncokat alkalmazott. Az egyszerűség esztétikai igénye vonzotta őt a népdalokhoz és népi motívumokhoz, valamint a gyermekversekhez. A 20-as évek elején költészete elmélyült. Orosz és ukrán költőket fordított a Forvárs c. jiddis hetilapba, ahol saját verseket is közölt. Tudatában lévén a hiányzó klasszikus hagyománynak a jiddis költészetben, kései szonettjeivel ezt valamiképpen pótolni igyekezett. Az igen összetett élmények kifejezésére a formailag kötött szerkezetben talált megoldást. 1953-ban halt meg New Yorkban.

dó gondolkodás innovatívvá vált az előírások határain belül. A diaszpóra kérdését illetően: a zsidók másságuk okán megtanulták azt is, hogy mindenki mást „más”-ként azonosítsanak. És ez nagy korlátozó erő. Ez ugyanakkor autentikus találkozás is volt a „másikkal”. Nem fordítunk elég figyelmet rá, és nem méltányoljuk eléggé, milyen sokat éltek zsidók nem zsidókkal, és mennyi mindent vettek át tőlük. És mert mindig másokkal voltak határosak, továbbfejlesztették a különféle korlátokat és határokat a zsidó kultúrában. Napi személyes találkozás volt ez a „másikkal”, mely nem egy távoli ország népe volt a zsidók számára, mint az európaiak legtöbbje számára a keresztetek idejéig. A „másik” a legenda világához tartozott, az egyetlen „másik”, akit ismeretek, a zsidó volt. A „mátság” elsajátítása legalább annyit adott a zsidóknak, mint amennyi korlátot szabott számukra. Az asszimiláció során a zsidók elválták gyökereiket, elvesztették az autenticitást, de ha megnézzük, mi történt az európai kultúrában a zsidó asszimilációnak köszönhetően, azt kell mondanunk, hogy a beolvadó zsidóság rendkívüli módon kreatív volt. Amikor a 60-as években először utaztam Németországba, számos irodalmi szakember azt mondta: nektek, izraelieknek nyilván nagy irodalmatok van. Lehet, hogy így van, de miért gondoltátok, kérdeztem. Mire azt mondták, hogy akik érdeklik őket a saját kultúrájukban, azok zsidók. Az asszimiláció az európai kultúra perspektívájából nézve izgalmas volt, gyümölcsöző és hatalmas eredményeket hozott. Ahogy a náci mondta, a zsidók voltak a modernizmus úttörői. Helyzetükből adódóan legalábbis könnyen csatlakozhattak a modernista mozgalmakhoz, és mozdíthatták előre azokat, mint például a zenében Schönberg. Szóval, nem venném biztosra az ötletet, hogy az asszimilacionizmus zsidó sivatagot teremtett. Ez nem igaz. S azután voltak Scholemek, Buberek és Benjaminok, akik visszatértek a judaizmushoz, miután minden fontos tudást magukba szívtak az európai kultúrából, világszínvonalon. Izrael sikere is ebben ragadható meg. A semmiből jött létre, félmillió emberrel, de

arra alapozva, amit Európából hoztak a huszadik század első feléből. Az oroszok hozták a forradalmi eszméket és a politikát, ők voltak a Ben Gurionok, a vezetők. A németek, a jekék alapozták meg a jogrendszert, a komolyzenét. Iskolát teremtettek. Mások a pénzügyi rendszert. Amikor az állam létrejött, az elemei már ott voltak, csak össze kellett rakni, ami nem volt egyszerű, de ez mégsem olyan, mint a palesztinok helyzete, akiknek bár van politikai függetlensége, mégiscsúsznak meg az állam elemei, amit összerakhatnának, s ezért vannak olyan nehéz helyzetben. És mindez a készség abból eredt, hogy a zsidók ki voltak téve az európai hatásoknak, és nem zárkóztak el azoktól.

De visszatérve a konkrét kérdésre, nem túloznám el a próza és a költészet közti különbséget. A költészet fejlődhet olyan helyzetben is, amikor nincs egyensúly, s az életnek nincs formája, mint ahogy történt mindez Izrael első évtizedében, amikor a költők voltak kiemelkedők: Jehuda Amiháj, Natan Zach, Dalia Ravikovics, David Avidan és mások. Öt évvel később aztán jött Amosz Oz és a többiek. Ma egyensúly van. Tegyük hozzá, hogy az Ön által említett véleményt az is okozhatja, hogy a zsidó irodalommal foglalkozók jó része nem olvas héberül és jiddisül, és fordításban elsősorban prózával találkozunk.

– Mi a véleménye, lehet zsidó irodalomként definiálni a nem-zsidó nyelveken, zsidó származású szerzők által, zsidó témában írott irodalmat, mely esetleg épp a zsidóságtól való elszakadásról, vagy azzal való viaskodásról szól?

– A definíció a befogadón múlik. Ez nem objektíven eldönthető kérdés. Zsidó író-e Kafka? A végtelenségig elemezhetjük. Egyesek számára csupán egy életrajzi tény, hogy zsidó volt. Mások szerint ez központi jelentőségű tekintetben, hogy miről írt. Lényegében a zsidó elidegenedéséről írt. Minden azon múlik, *hogyan* tudja valaki meghatározni Kafka zsidó irodalomhoz tartozását. Nem szabad könnyelműen bánnunk a definíciókkal. Ne alkalmazzunk szoros, szigorú kritériumokat, különösen ne törekedjünk ki zárólagosságra. Bizonyos írók, példá-

ul Saul Bellow, nem tartották magukat zsidó íróknak. Természetesen zsidó, mondta, de az amerikai irodalomhoz tartozik. Ő különben nem volt a mestere annak, ahogy szerzők a saját műveiket értelmezik. Más írók nagyon határozottan zsidó íróként határozzák meg magukat, például az említett Cynthia Ozick. Szívük joga. Nem kellene szigorúan beskatulyáznunk a szerzőket. A dolgok különböző irányban mozognak, érintkeznek. Kafka bizonyos írásaiiban nagyon is zsidó író. *A Jozefin, az énekesnő, avagy az egek népe* című elbeszélését például esszenciálisan zsidó írásnak látom, a zsidó irodalom klasszikus darabjának. Más történeteit nem ennyire, de például az *Átváltozásnak* szintén van zsidó jelentése.

– Mint a zsidó irodalommal foglalkozó irodalomtörténész, mit szól ahhoz, ha így értelmez egy szöveget, de szerzője elutasítja ezt az értelmezést?

– Nem foglalkozom vele. Amikor egy verset értelmezek, nem kérdelem meg a költőt, ő hogy értette. Megpróbálom legjobb tudásom szerint elemezni, akár egyetért velem a szerző, akár nem. Mindez szubjektív: nem kőbe vésett, hanem jégre írott. Hozzá kell szoknia az embernek, ha a zsidó irodalom tengerében tájékozódni kíván, hogy a dolgok élettel teltek és mozgásban vannak. A zsidó irodalom összetettségének nevezem ezt, mely meglehetősen komplex. Észre kell venni benne, mi a zsidó. Nyilvánvalóan olvashatjuk Heinét zsidó költőnek, Kafkát zsidó zseninek és látnoknak, de mindkettőben megláthatunk más hagyományt is. Heinében például a német romantikáét. Hogy is lenne másként? Az író korántsem egyszínű, hanem mint egy gyémánt, sokféle metszete, oldala és árnyalata van – olyan, amilyennek látni akarjuk.

Az interjú rövidített változata megjelent az Élet és irodalom 2008. április 11-i számában.

* a bibliai szöveghez asszociált magyarázatok, diszkussziók, hasonlatok, vallásjogi kérdések megvitatásai, illetve a bibliai szöveget kiegészítő történetek

RÁKÓCZA RICHÁRD

Tel-Aviv és környéke felhőkarcolói

A Sálom-torony (ami a nevét nem a békéről, hanem az építetőiről kapta) a zsidó állam büszkesége volt 1965-ben, a maga 34 emeletével és 142 méterével. Ma már csak a nyolcadik a listán, és egyáltalán nem számít látványosságnak. Randa irodaépület, ami leginkább arról nevezetes, hogy valahol alatta van a nem létező tel-avivi metró egyetlen megépült állomása. Bezzeg a többi torony. Nézzük meg őket sorjában – lentről felfelé haladva.

Szeretem a felhőkarcolókat. Pedig a magas épületeket mindig is ellenséges légkör vette körül. Elsőként a Biblia tudósít az eget ostromló bábeliek kudarcáról, akik olyanok akartak lenni, mint Isten – vagyis nem alázattal építették a maguk tornyát. Tűzbiztonságilag is kérdésesnek tartották a felhőkarcolókat; emlékszem gimnazista korom nagy filmélményére, a Pokoli toronyra, amelyben a tűzoltóparancsnokot játszó Steve McQueen azzal baltázza le a főépítést, hogy csak nyolc emeletig tudnak biztonságosan oltani, „maguk mégis ilyen tornyokat építenek”. S aztán jött szeptember 11... Mégis szeretem a felhőkarcolókat. Végtelenül megnyugtatónak tartom, ha az árnyékukban járhatok, odafenn pedig szabadon szárnyal a szellem.

1989-ben kereken száz méter magasra építették a – később Saron Judit cukrászdájáról elhíresült Gán HáIrt. (Igen, ez az a cukrászda, ahol egy időben min-

den új olé dolgozott hosszabb-rövidebb ideig.) Az elnevezés – Városkert – kisse anakronisztikus ma, amikor fű nem terem a környéken. Itt van a Városháza rendkívül szocreál épülete, előtte pedig, a téren a még borzalmasabb Tomárkin-alkotás (egy fejtetőre állított piramis), amely úgymond a Holokauszt áldozatainak állít emléket. A teret korábban Kikár Málkéi Jiszráélnek, Izrael királyai terének nevezték el, ma Rabin nevét viseli: a Gán HáIr árnyékában lőttek agyon a mártír miniszterelnököt.

Két métert vert rá Givátáim városában a lakásokat tartalmazó Gán HáIrra, a Vered torony, ami 2001-ben épült fel, irodaháznak. Ugyancsak száz két méte-

resre sikeredett 1999-ben, a tel-avivi Bét Rubinstein. Százhat méter magasra nyúlt 1986-ban a híres Dizengoff iker-torony, amely a hasonló nevű út és a King George sarkán épült, az aljában klasszikus plázával. Ennél csak egy méterrel lett nagyobb a Mátkál; ezt az irodaházat 2005-ben adták át.

1997-ben, a tengerparton foglalhatták el a lakók – szállóvendégek – az Isrotel szépséges épületét, ami a valamikori Gán Rina színház helyén magasodik. Sajnos a szálloda is, az apartmanok is elég drágák odabenn, legalábbis izraeli viszonylatban, de aki megengedheti magának, az próbálja ki belülről is. Én eddig csak az árnyékában heverésztem

délelőtti strandolások alkalmával, nem egyszer fantáziálgatva azon, milyen baró akciófilmet lehetne forgatni az épület külsején, ahol az erkélyek elrendezésének köszönhetően pompás menekülési útvonalak kínálóznak. Száznolc méteren huszonkilenc emelet, huszonkilenc méteres átmérő, pompázatos karcsúság – ezek a legfőbb jellemzők. A szállodában kilencven lakosztály van, a felsőbb szinteken hatvankét apartman, a tetőn pedig uszoda.

2000-ben, a Ramat Gan-i Gyémánttőzsde negyedben adták át az ugyancsak huszonkilenc emeletes, de már száztizennégy méter magas Gibor Sports House-t, amit az Ámáv tervezett, ugyanaz a cég, ami a legmagasabb izraeli épületet, a nem messze lévő City Gate Towert is felhúzta. Használják is a két épület egymásra, sokan mondják, hogy a Gibor semmi más, mint a City Gate-Mose Áviv lekicsinyített változata (balra).

Szintén a Gyémánttőzsde negyedben épült az azt uraló, masszív, lenyűgöző Gyémánt torony (jobbra). 1998-ban, amikor az Ország ötven éves volt, a benne lévő irodákban éjjelente úgy hagyták égve a villanyt, hogy a kivilágítás egy hatalmas ötvenes számot formázott. Száztizenöt méterre harminckét emelet jutott; 1989 és 2000 közt ez volt a legmagasabb ház Ramat Ganban, akkor a Sheraton City Tower rávert ötvenöt métert. Az első húsz emeleten csak gyémántcsiszolda van.

Bné Brák ortodox városa egyetlen magasépület-komplexummal iratkozott fel a listára, ez egy irodaház, a BSR 2. Neve is jelzi, hogy két toronyból álló épületegyüttesről van szó. A kisebbik torony 98 méter és 24 emelet, a nagyobbik 127 méter és 27 emelet; ez Bné Brák csúcstartója.

Három darab mozgalmas külsejű, százhuszonhárom méteres óriás előzi a BSR 2-t, ezek Cámeret névre hallgatnak, az első kettőt 2002-ben, a harmadikat 2005-ben fejezték be. Mindegyik lakóház. A tervek szerint a harmadik magasabb lett volna, száznegyven méteres, és ugyanennyi lakás lett volna benne, de menet közben megváltoztatták a tervet. A kettes számú Cámeret arról nevezetes, hogy a legfelső három szinten található a legdrágább izraeli kéklik; ezeket tízmillió dolláros rekor-

dáron adták el. Összesen háromszázhatsvan lakás van a három toronyban. Itt lakik Ehud Bárak volt miniszterelnök, védelmi miniszter is.

Az abszolút modern vonalvezetésű, elegáns Levinstein torony (balra) két egész méterrel sikeredett nagyobbra a Cámereteknél. 2000-ben adták át, százhuszonöt méteren harminchárom emelettel. A Cámeret 3-mal szemben ezt menet közben nagyobbították: eredetileg csak 17 emeletet számoltak volna a hetvennégy méter, de évés közben megjött az étvágy: harmincnégy emeletre bővítették az immár 145 méteres álmod. Ekkora házra azonban nem volt elég érdeklődés, így állapodtak meg a harminchárom emelet mellett.

A 2007-ben befejezett Yoo-ikertornyok (a bal oldali képen még építés közben), amelyek szintén a sikeres és gazdag izraeliek lakásszükségleteit voltak hivatva kielégíteni, száznegyvenkét és százhuszonnyolc méter magasba nyúlva Izrael kilencedik, illetve tizenkettedik legmagasabb házai lettek. Phillippe Starck francia építész, a New Design stílus legismertebb képviselője tervezte őket, és 145 millió dollárba kerültek. Noha a kéklik négyzetméterét 4-8 ezer dollárért vesztegették, azok háromnegyede már két évvel a befejezés előtt elkelt.

2007-re készültek el a híres Ázriéli-tornyok. Konkrétan három darab, rendkívül masszív toronyról van szó, amelyek aljában a világ ötödik legnagyobb bevásárló központja nyitotta meg kapuit. Harmincnégyezer-ötszáz négyzetméternyi iroda jött létre azon a telken, amelyen egykor a tel-avivi kukásautók parkoltak. A 350 millió dolláros beruházás alaposan megdobta a lepattant környéket. Az egyik torony három-, a másik négyszögletű, a középső kerek. Ez utóbbi a legmagasabb a maga száznyolcvanöt méterével, és ez volt Izraelben a csúcstartó – míg a Mose Áviv rá nem vert. A háromszögű torony százhatvankilenc, a négyszögű százötvennégy méter. Az irodák négyzetméterenkénti bérleti díjai átlagosan havi 25 dollárosak – ami nem is annyira vészes: egy ötven négyzetméteres irodához már akár 220 ezer forintnak megfelelő összegért is hozzájuthatunk. Tegyük hozzá: ezért az árért a világ legbiztonságosabb irodaházát kapjuk. Az Ázriéli

állandó terrorfenyegetés célpontja lehet, így nagyon bevédik.

A Ramat Gan-i Gyémánttőzsde negyed kipróbált környezetében építették fel 2000-ben a Sheraton City Towert, százhetven méteresre. Ez volt Ramat Gan első ötcsillagos szállodája. A hotelszobák az alsóbb szinteken kaptak helyet, a felsőbb szinteken apartmanok bérelhetők. Láttunk már szebb szállodát is.

Első helyen áll – legalábbis e sorok írásakor – a magassági versenyben a Mose Áviv, amelyet eredetileg Városkapunak neveztek volna. Szintén Ramat Ganban alapozták. Az épületet bevallottan a híres frankfurti Westendstrasse 1. ihlette – a tervezők azonban szerencsére eltekintettek a merev európai vonalaktól, és álomszerűen karcsú házat követtek el, amely annyira légi-es, hogy épp csak fel nem száll. A Közel-Kelet nyolcadik legmagasabb épülete a Mose Áviv, amit 1998-tól 2003-ig építettek. Ez elképesztően rövid idő volt: havonta öt emeletet húztak fel, mindössze negyven munkással és egyetlen műszakban... A költség 130 millió dollárra rúgott, és alighanem elmondhatjuk, hogy az utolsó fillérig megérte. Hatvankilenc emelet a föld felett, öt a föld alatt, 63 ezer négyzetméter, ennek java iroda, a legfelső öt emelet azonban lakás. Befejezésekor ez volt a maga kétszáznegyvennégy méterével Izrael, a Közel-Kelet és Európa legmagasabb épülete, azóta viszont már ráverték néhányan. Az átadást nem érte meg az építő cég tulajdonosa, Mose Áviv: 2001. októberében lovasbalesetben elhunyt.

Ki tudja, meddig marad a Mose Áviv a legmagasabb a zsidó államban. A vele szemben épülő, Donald Trump-féle Elite tornyot városszépítészeti megfontolásokból pontosan ugyanakkorára tervezték a néhai Elite csokigyár helyére (a földszinten múzeummal). Trump csak a telket 44 millió dollárért vette meg – ez volt Izraelben az első beruházása. A hetven emeletes épület 300 millió dollárért épül meg. Egészen biztos azonban, hogy a Mose Áviv-Elite kettsnek hamarosan újabb kihívója lesz.

<http://miertcion.blogspot.com/2008/03/tel-aviv-s-krynye-felhkarcolli.html>

Regényrészletet közlünk. A regény főhőse az újlipótvárosi, pszichológia-szakos diáklány, Dallos Sára kilép a teljesen asszimilált közegből és felfedező útra indul, hogy megtalálja zsidó identitását és Istent. Sára Jeruzsálemben utazik egy évre, jesivába tanulni, követve szerelmét, Báruch Szimhát. Báruch liberális, vallásos zsidó, aki Kaliforniából Izraelbe költözött, egy zsidó-arab world music zenekar dobosa és béke aktivista. Bár Sára Jeruzsálemben érkezése nem a tervek szerint alakul, mert Báruch eltűnik, az egyik fejezetben találkoznak és Sára kezdi megérteni, hogy Báruchnak más nők is vannak az életében. Az alábbi fejezet Sára első jeruzsálemi sábat-élményéről szól, a vallásos hippi közösségben. Sára csatlakozik Báruch zenekarához, akik az izraeli tengerpartra, egy több ezer fős hippi fesztiválra érkeznek.

MARGIT PATRÍCIA ESZTER

Shantipi fesztivál, Ábrahám sátra

(regényrészlet)

Másnap reggel ébredésem után Báruch nem volt a sátorban. Az ünnep miatt nem hagyhatott üzenetet, de valószínűleg amúgy sem szólt volna arról, hogy merre jár. Fél-kómában kóvályogtam a táborban, és lementem egyet fürödni a tengerbe, mire végre rájöttem, hogy biztos most tartja az előadását Ábrahám béke sátorában. Csak tizenegy óra volt, de máris tűzött a nap, és örültem szomjas voltam.

Ábrahám sátrában körben ültek a földön az emberek kézen fogva. Báruch a mellére szorított kézzel meghajolt előttem. Bár a testemben éreztem Báruch lenyomatát, az arca nagyon amerikaiinak, nagyon idegennek tűnt. Hiába mosolyogtam rá, arca most komoly maradt. Ahogy leültem a földre, feltűnt, hogy mindenki gyászos arcki-fejezéssel ült. Biztos 'sharing-eltek', most osztották meg a tapasztalataikat, s ez mindig nagyon sok fájdalommal

járt, de Báruch a gyógyulás útjának tartotta a kibeszélést. Nem értékelték egymás mondandóját, csak tanúskodtak. Báruch az erőszak-mentes kommunikáció híve volt. Mindenkit szeretett és elfogadott, ha a cselekedeteikkel nem is mindig értett egyet.

Báruch mellett egy híres, dél-afrikai zulu béke aktivista és művész ült törzsi viseletben. Egy pillanatra rám emelte a tekintetét, majd Báruchra nézett. Béke és bölcsesség tükröződött belőle. Mellette egy palesztin szufi sejk ült zöld selyem kaftánban és egy egyenes tartású, kopaszra borotvált, narancssárga tógás tibeti parlamenti képviselő. A sátor méltóságát nem csak a vendégek, hanem az olajfaág díszítés is emelte. A nap kívülről világította át a lila, batikolt sátorfalakat, ám a hőség nem tudott beszívárogni. Báruch zenekarából Nini beszélt éppen.

– Fél éve hajléktalan vagyok. A családunkat hat hónapja lakoltatta ki Betlehemből az izraeli hadsereg, mert stratégiai fontosságú helyen volt az épület. A mi tetőnkre lőtték az izraeli

liek palesztin testvéreimet. Persze ők meg visszalöttek és össze-vissza luskasztgatták az épületet. Most Jeruzsálemben csövezek az egyik nagybátyámnál, akinek kerámia üzlete van Jeruzsálem Óvárosában, a családunk meg szétszóródott a rokonságnál – mondta. Meglepett a helyzete, mert eddig úgy tűnt, hogy abszolút összefogott volt a fiú. El se tudtam képzelni, hogy ilyen bizonytalanságban hogyan tud funkcionálni valaki, és miből élnek meg egész családok ilyen helyzetben.

– Mivel töltöd a napjaidat? – kérdezte a tibeti képviselő.

– Héberül tanulok, mert manapság még a villanyszámla is héberül jön, és senki sem érti őket a családból... és persze muzsikálok a testvéreimmel a békéért – nézett hálásan Báruchra és Ahmedre.

– Valahogy majd csak kibekkeljük a jobb időig testvéreim – mondta Ahmed.

– Hogy jutottál át a biztonsági kordonon, testvérem? – tűnődött az egyik palesztin lány.

– Hivatalosan Kelet-Jeruzsálemben vagyok regisztrálva, ezért van izraeli útlevelém – mondta. Még mindig nem tudtam pontosan kisilabizálni ezt a bonyolult politikai helyzetet. Útban a fesztivál felé Ahmed elmagyarázta, attól függött a palesztinok mobilitása, hogy izraeli, palesztin vagy megosztott fennhatóságú területen éltek-e. Ettől függetlenül más jogaik voltak. Úgy tűnt, a legkönnyebb helyzetben az izraeli fennhatóságú területen élők voltak, bár Ahmed szerint sokan nem éltek a jogaikkal, mert ezzel legitimálták volna Izrael fennhatóságát. Bár voltak palesztin tagjai a Knesszetnek is így megvolt a lehetőség arra, hogy az izraeli területeken élő palesztinok demokratikusan képviseljék az érdekeiket, legtöbbször nem vettek részt az izraeli politikai életben. Ez alól kivételt képeztek az izraeli arabok, drúzok és beduinok, akik jóban voltak a zsidókkal, mert a második világháború idején az ő oldalukra álltak.

Pár perc hallgatás után egy ismerős arcot láttam a körben: Ari unokatesóm most batikolt folsőt viselt katonaruhája helyett, és az Uzi sem volt nála. Olyan helyes fiú volt, bármelyik ba-

rátűnő szívesen járt volna vele. Büszke voltam olajos bőrére, sűrű fekete hajának izraeliségére, az egyetlen jófej srác volt a családban. Ari most nehezen lélegzett, a szeme tele könnyel. Ahogy beszélt, a sátorban egyre nehezebb lett az energia.

– Szeretnék megosztani veletek egy történetet. A múlt héten be kellett venniünk egy falut a sereggel. A palesztinok gyerekeket helyeznek a frontvonalba, hogy megállítsák az előrenyomulásunkat. Az előrenyomulás során teljesen védtelenek voltunk, az egyik épületből egy férfi több társamat is kilőtte. Nem lettünk volna képesek előre nyomulni, ha nem löjük ki azt a férfit – mondta. Idegenül csengtek a szájából ezek a súlyos szavak.

– A kisfia mellette állt – mondta. A körben ülők a földet bámulták, gondoltam, mérlegelték, hogy hasonló helyzetben ők mit tettek volna. Nem akartuk hallani a történet folytatását. Ari a keze közé temette a fejét és zokogni kezdett. A fején kötött kipa volt.

– Amikor kilőttem a férfit, a kisfiú mellett robbant szét az apja feje... mint egy görögdinnye... ezer felé – mondta. Feljajdultam, Ahmed pedig a homlokára szorította a kezét.

– Még most is rosszul vagyok, ha a kisfiú testén a húscsapatokra gondolok. Milyen világ ez, ahol ilyen rémtettek kényszerülünk? Én tettem ezt! Szörnyeteg vagyok. Hogyan bocsáthatná meg ez a gyerek nekünk, izraelieknek valaha azt, amit tettünk? Hogyan lehetséges a béke ennyi trauma után? Hogyan bocsátja meg Hasem, hogy ennyi gonoszsgot követtem el? – kérdezte zokogva, mintha ő lenne az a kisgyerek.

– Ari! – kiáltottam. Odarohantam hozzá és átöleltem. Meglepetten nézett rám és még hevesebben sírt.

– Apák azt hiszik, hős vagyok – suttopta.

– Nem mondom el senkinek – mondtam, de nem tudtam hogyan vigasztalni. Tehetetlennek és reménytelennek éreztem magam, a szívem vérzett a történet minden szereplőjéért. Ki tud-e valaki valaha heverni egy ekkora tragédiát? A szívemre húztam a fejét és ringattam előre-hátra, mint egy nyugalomra vágyó gyereket. Báruch kérdően nézett rám.

– Unokatesóm – súgtam neki. Szomorúan bólintott. Ahmed fölállt és hozzánk lépett.

– A fiam éppen veled egyidős volt, amikor meghalt egy izraeliek elleni bevetésben. Allah és Hasem bocsásák meg vétkeinket – mondta Ahmed és átölelte Arit, mintha a saját fia volna. Tartották egymást és könnyeztek. Mindenki becsukta a szemét és csöndben ült, a földön, gyászolva. Nem voltak szavak, melyek leírhatták volna ezt a szomorúságot, ezt az új valóságot, melyről eddig semmit se tudtam. Hosszú idő után,

amikor Ari felnézett és már nem zokogott, Nini vette át a szót.

– Mikor lesz már béke végre? Amióta az eszemet tudom, mindig csak marakodott a két nép! Arafat sohasem tekintette Oslót igazi megoldásnak – mondta Nini.

– Meg kell alkudnunk egymással. A béke ára az alku – mondta Ahmed, a többiek pedig bólogattak.

– Ez a szörnyű konfliktus csak hetven éves. Régebben a két nép egész jól megfért egymással, most is meg kellene tudni alkudni – vélekedett a sejk.

– Rambam, az egyik legnagyobb középkori zsidó filozófus iszlám misztikát tanult és a kairói zsidó szufi mozgalom alapítója volt. Egy csoport zsidó és arab együtt tanulta Avraham ben Maimon, azaz Ábrahám, Maimonidész fiának és leszármazottainak tanításait. Emlékeznünk kell arra, hogy régen békességben élt a két nép. A misztikusok megtalálták az igazság és a gyógyulás útját, a magasabb szintű egységet – mondta Báruch. A körben ülők bólogattak, Báruch folytatta. –

Persze könnyű a másik oldalt hibáztatni mindenért. Könnyű azt mondani, hogy az izraeli megszállás mindennek az oka, vagy a palesztin öngyilkos merénylők hibásak mindenért. De nem lesz béke anélkül, hogy a mélyebb okokra is fényt derítsen: ahogy Nini és Ari is tanúsítja, két súlyosan megsebzett nép él ezen a földön. A végzet és az áldás sorsa minket egymáshoz. Mindkét nép fájdalomból cselekszik. Az izraeliek ahelyett, hogy a palesztinok szenvedését látnák, gógnak, nem zsidónak tartják őket. Áldo-

zatnak tartjuk magunkat, mert minket eddig mindig elnyomtak: ezért érezzük úgy, hogy egy apartheid államban kell érvényesítenünk az érdekeinket.

– Mi palesztinok pedig néha elfelejtjük, hogy nektek is ősi kötődéseket van ehhez a földhöz, ezért ti is idetartoztok – fordult Ahmed Arihoz.

– Itt olyan jók az emberek – mondta Ari és újra könnyezni kezdett.

Minél jobban megismertem Báruch munkásságát, annál jobban tiszteltem benne azt, hogy mindenből a legjobbat hozta ki. Figyelmétől és kedves szavaitól ragyogtak az emberek. Segített megértenem, hogy a telepések szélsőséges, Rabin-gyilkos fenekedek. Sokuk, mint Noa Giladi rabbinő, idealisták volt, mások meg gazdasági érdekből költöztek a vitatott területekre egy kormány-program keretében. Miután felépítették a házukat és termővé tették a sivatagos talajt, persze, hogy nem akarták elhagyni az otthonukat. A kormány által kapott segély pedig nem lett volna elég ahhoz, hogy

új életet kezdhessenek. Báruch azt is megmutatta, hogy a palesztinok se voltak mind terroristák, vallási fanatikusok vagy emberrablók, mint ahogy a falafeles bácsit képzeltek Belgával annak idején a Damaszkuszi kapunál.

– Lehet, hogy az első lépés két külön állam létrehozása. De hosszútávon tisztán látom, hogy a Szentföldnek a béke földjévé kell válnia, Jeruzsálemnek pedig a világbéke fővárosává – ismételte az előző napi üzenetet Báruch. Az emberek itták a szavait.

– Zsidók is élhessenek a Jordánon túl, mert ez az ő történelmi, ősi földjük is. És a palesztinok is élhessenek Izrael államán belül, mert ez a mi házáink is – mondta Ahmed.

– Akkor lesz béke, ha túllépünk az egónkon, az arroganciánkon és a nacionalizmuson. Fel kell ismernünk: a Szentföld se a zsidókhoz, se a palesztinokhoz nem tartozik. Ez a föld az Örökkévaló! Mindkét népnek kapcsolata van a Szentfölddel, és ez a spirituális dimenzió képezi a hidat a két nép között – mondta Báruch.

– Ámen – feleltük áhítatosan, mint ha egy goszpel kórus tagja volnánk, amitől egy pillanatnyi önirónia futott végig rajtam. Ari teljes átéléssel mondta az áment. Láttam, hogy megváltozott benne valami.

– A magasabb szintű egységről tanított Nelson Mandela Dél Afrikában – vélekedett a zulu békekövet.

– És Thich Nhat Hanh is Vietnamban – mondta a tibeti parlamenti képviselő.

– Erősebben kell imádkoznunk, hogy véget érjen ez a szörnyű háború. Ha spirituális szinten közelebb kerül a két nép egymáshoz, a hétköznapi cselekvések szintjén is magasabb dimenzióba kerül a világ – felelte a sejk, és láttam, hogy halálosan komolyan gondolja, hogy a valóságra kihat a tudatállapotunk. Az emberek szeme könnyekkel telt meg. Ari is megghatódott, de nem tudtam, hogy a hétköznapi szinten hogyan fogja 007-esként alkalmazni a hallottakat.

– Ő a pasid, aki miatt átszelted az óceánt? – kérdezte Ari Báruchra nézve az előadás után. Bólintottam. Szerettem volna bemutatni egymásnak őket, de Báruchot sokan vették körül, és a változatosság kedvéért épp egy palesztin lányt szorongatott a mellén.

– A katonákon kívül te vagy az első zsidó, akivel valaha beszélgettem – mondta Báruchnak áhítatosan a lány. Miután elengedte, úgy nézett a lány, mint egy fénytől megszádlult kis légy. Szerettem volna ráugrani és kitépni a szárnyait, hogy soha többé ne érhesen hozzá, csak az enyém legyen Báruch sugárzó jószág-körzete. De bármennyire nehéz volt, egy újjal sem értem egyikükhöz sem, sőt, hagytam, hogy egymáshoz közel ülve, kézen fogva beszélgessenek bizalmasan. A többiek türelmesen vártak, így én is türelmes próbáltam lenni. A féltékenység önbizalom-hiányból származik. A jelen pillanatban kell élni aggodalom és félelem nélkül.

Felkerekedtem és hátra se néztem. A nap hátralévő részét Arival töltöttem és igyekeztem szeretetlless figyelemmel gyógyítani a gyászát.

BÁRUCH, AZ INDIAI HERCEGNŐ TERASZÁN

Az ima után a Falnál az ismerősök valóságosági szintjükkel ellentétes arányú öleléssel köszöntötték Nuritot, Leát, és a bemutatkozás után engem is. Ahogy együtt sétáltunk Sulamit házához, a levegő zümmögött az ünnepi izgalomtól. Papák és gyerekeik, fiúcsapatok, meg öreg nénik karonfogva, legszebb ruháikba öltözve, zsinagógából kirajzva lépdelték vendégségbe, vagy a családjukhoz vacsorázni. Jeruzsálem népe egyszerre lüktetett a város ritmusával, és mi is, mint több ezer éve minden vallásos zsidó, vacsorázni siettünk, hogy a saját célállomásunkon a többiekkel egyszerre mondhassuk a kidust, egyszerre együk a hét legfinomabb falatait, majd egyszerre áldjuk jó szerencsénkért az Örökkévalót.

Aztán egy egzotikus kerten áthaladva egy világoskék falú, boltíves, kőkandallós arab házba értünk. Nurittal egymás után léptünk be a házba, az ajtófélfá mezüjéjére csókot hintve. Sulamit, a házigazdánk olyan kecses volt, mintha nem Ohióból, hanem valami balettéből libbent volna elő. Hófehér lenruhát és arany sarut viselt, és ahogy a karját mozgatta, színes, indiai karperecek csörrentek rajta finoman. Csigás-göndör, ében hajtincsei pajkosan kandikáltak ki aranyszálú

kendőből tekert turbánja alól. Amerikai akcentussal, és nem az Ezeregy éjszaka meséinek hangján szólított meg:

– Fáradjatok beljebb, vegyétek le a cipőteteket, mezítláb a legkényelmesebb!

Nurit, azonnal engedelmeskedett, és hipnotizált nyúlként csodálta.

– Te vagy a legistenibb szakácsnő, Sulamit, de azért mi is megpróbáltunk valami különlegessel hozzájárulni a ma estéhez. Sárival gyömbéres repasalátát és currys halat készítettünk – azzal átadta a csomagot. Hálás voltam Nuritnak, amiért rám is gondolt, annak ellenére, hogy én semmit sem segítetttem, sőt. Sulamit delejes tekintetét rám emelte és bizalmasan a kezébe fogta a kezem

– Báruch haba, Sára. Örülök, hogy vendégül láthatlak az otthonomban, holy sister – duruzsolta kedves mosollyal, az s betűt nevében zsongítóan megnyomta, amitől rögtön a Flóra jutott az eszembe. Otthon egy ilyen bombázó tuti, hogy nem lenne ilyen szürreálisan kedves.

Sulamit a rózsaszín leanderekkel és nagy fák lombkoronaival övezett, óriási teraszon terített meg: egy kézzel-szőtt, piros-fekete arab szőnyegen kerek réz asztalka állt, rajta agyagtálákban indiai finomságok. Mellette dobok és csörgők és egy hatalmas vízpipa hevert. Sulamit parányi mécsesekkel világított kint és füstölt étetett. Vagy húsz vendég heverészett a langyos éjszakában arany díszítésű, kicsi arab bőr puffokon és párnákon. Válogatott társaság volt, egytől egyig szimpatikusak, érdekesek és szépek. Semmi kétség, az ezeregy éjszakában jártam.

Nurit és Lea a konyhában maradtak trécselni, én meg szolidan lekuporodtam a szőnyeg végére. Most láttam, hogy mennyire melléfogtam Bécsben a rossz szabású hosszú szoknyákkal, meg az ódivatú, fakó zakókkal. Jobban tettem volna, ha megőrzöm a saját stílusomat, de szinte lehetetlen volt könyököt és térdet is fedő, nem túl szűk és a mellett is takaró ruhákban csinosat találni. Ráadásul itt totál a hippi stílus dívott: nagyon tetszett, de ilyen indiai meg arabos göncöket nálunk nem is lehetett a Bahián kívül máshol beszerezni.

Éppen ezen tépelődtem, és arra gondoltam, hogy bárcsak itt volna Báruch

Szimcha is, mert mennyire élvezné ezt a társaságot, amikor az asztalfőn, Sulamit mellett a valóságban is megláttam őt. Tőle teljesen szokatlan üveges tekintettel meredt rám, amitől szédülni kezdtem. Báruch idegenebbnek tűnt, mint az emlékeimben. Nem éreztem szerelmet, csak valami bódító és gyűlöletes hipnotikus erőt, amitől lebénultam. Összefolytak a hangok és a színek, elfogyott a levegőm és minden kiesett a kezemből, rá a mellettem ülő lány szoknyájára.

Hiába bólintottam felé zavartan mosolyogva, Báruch nem köszönt, nem is közelített felém, még csak nem is jelzett. Jeruzsálemben egy csomó egyforma kinézetű, nagy medve jellegű szakállas fickó rohangál föl-le: talán nem is ő az, csak hasonlít rá. Az a valaki meg csak ült a terasz másik végében, mint egy Buddha szobor hófehér ingben és len nadrágban, keresztbetett lábbal és immár becsukott szemmel mélyeket lélegzett. Aztán a szívére szorította a kezét, és előre-hátra dülöngélve olyan siralmasan dalolt, hogy csak a harmadik versszaknál ismertem fel, hogy a Salom Aleichem-et énekli. A hang viszont biztosan beazonosíthatóan Báruch Szimháé volt. Ekkorra azonban megfagyott bennem valami és a helyét átvette a frusztráció.

Az asztalfőn még szebb volt, mint Budapesten, most teljes valójában ragyogta be a fűszeres éjszakát. Ez volt tehát az ő közege, ez az az elérhetetlen világ, ami kettéválasztott minket, amiben nekem nem volt hely, mert az én életem annyira más, hogy biztos nem illenék bele. És lám-lám, az érkezésem után pár nappal máris itt ülök az ő világában, ötembernyire tőle. Mosolyognom kellett, bár egyáltalán nem töltött el semmiféle örömmel a dolog, sőt pánikolni kezdtem. Legszívesebben felálltam volna és rohantam volna vissza az álmaimhoz, amíg csak a lábam bírja, hogy aztán egy villanypóznát átölelve égbe kiáltssam a fájdalommat és addig ömöljön a könnyem, amíg csak bírja a szemem. Bár egyedül nem találtam volna haza az idegen városban, felálltam, hogy óvatosan kislisszoljak, de hirtelen Báruch Szimcha is felállt és erre a többiek elcsendesedtek. Egy pillanatra csodálkozva rám nézett, és a szeme megint a kedves ismerős gomb maciszemmé

vált. Úgy éreztem, mindenki minket néz és valamiért egy pissenést se hallottam. Sóbálvánnyá meredtem, aztán szédülni kezdtem és villámgyorsan leültem. Ő meg lecsukta a szemét, az ég felé emelte az ezüst kidus poharat:

– Jom hasisi vajahulo hasamajim ve haarec vkol cvaam – kezdte a kiddust mélyről zengő hangján. Istenem, de szépet teremtetted! – gondoltam, és a kedves arcú hippikkel együtt rámondtam, hogy ámen.

A rituális kézmosáshoz sorban álltunk, és a többiek kedélyesen dudorásztak, beszélgettek, és ölelgették egymást, mint egy jól összeszokott csapat. Nurit mögém állt, és masszírozni kezdte a hátamat. Jó, erős karja volt, kilazította a feszültséget belőlem egy kicsit. Döbenten láttam, hogy Báruch mindenkivel fesztelenül társalog, még Leával is pajtizik, csak épp engem kerül. Én meg nem mertem hozzá közelíteni. Nem voltam a magam ura: hipnózis alatt nem cselekedhet az ember. *Szedd össze magad! Gyerünk!* Ostoroztam magam, mint az összerogyás előtt álló szamarat. Elővettem a legújabb meditációs technikámat, és próbáltam lelki szemeim előtt jégcsap királynőként vizualizálni magamat. Ez sem működött. Anya vagy Flóra most biztos egyszerűen odalejtenének hozzá, nem tipródnának ennyit, de nem baj, én én vagyok. Visszagondoltam a Blaha Lujza téri virtuóz alakításomra, hogy elnyomjam bénaságommal kapcsolatos frusztrációmat, de ez sem működött. Gyűlöltem magam a gyávaságomért.

Mivel a kézmosásos áldást még mindig nem tudtam fejből, azon is tépelődtem, hogy mormoljak-e valami halleluját, vagy feltűnést keltve megkérdezzem Nuritot, de az még cikibb lett volna Báruch előtt. Kezdett fájni a gyomrom az elképesztő tempóban gyűlő feszültségtől. Összeroppantam, mint egy húsvéti csoki nyuszi. De zsidóland-ben ez a hasonlat sem működött.

Egy keleties tónusú, copfos fiú már észre is vette, hogy mit szerencsétlenkedek össze a kézmosónál. Szolgálatkészen a kétfülvű edénynél termett, és nem a saját kezére, hanem az enyémmre öntötte a vizet. Gyengéden kényeztette a bőrömet a langyos víz, és a Báruch-által

kevert sűrű káosz szorításából egy pillanatra kitisztult a fejem. Kirajzolódott a vízöntő fiú feltűrt ingujjú, inas karja, szűk, csontos válla és buddhista, fekete fa gyöngysorán lógó faragott Dávid csillaga. Hagytam, hogy beborítsa és megtörölgesse egy tiszta vászonruhával a kezemet, úgy mint Apa kislány koromban. A fiú szeme lehetetlenül azúr kék volt, mint egy olyan édesvízi tó, melybe a gyerekek stégről ugrálnak és pontyok meg leveli békák élnek benne boldogan a vízililiomok között. Mintha az Örök-kévaló azt akarta volna, hogy az ember soha ne felejtse el ezt a kékséget. *Ismerlek és szeretlek, ne félj, minden a legnagyobb rendben van, volt és lesz*, üzente az a valószerűtlenül optimista tekintet. Kezemet a kezében tartva elmondta az áldást helyettem, és azután is csak tartotta, szertartásosan, mint egy kohén a Tóratekeresztet a Szentélyben.

Báruch Szimcha megjelent a fiú háta mögött és rám mosolygott, mintha csak most vett volna észre. A teste lomha volt és izzadós.

– Haaaáj Sáaaaa! Báruch hábá szépség, ez aztán az igazi sábeszi meglepetés! – belépett a fiú és közém. Felénk magasodott, mint egy óriási favágó, kihúzta a kezemet a fiú kezéből és megcsókolta. Ahogy elengedett, hippi szokás szerint a fiú is és Báruch is megcsókolta a saját kezét, és közben engem bűvöltek. *Nem engedlek el*, üzente a vízöntő fiú pillantása. *Figyellek*, mondta Báruch tekintete.

Örültem annak, hogy a kézmosás és a kenyérre mondott áldás között nem volt szokás beszélni, mert csak szívből jövő, banális szerelmes versszakot tudtam volna a kék szemű fiúnak szavalni, amit később nagyon megbántam volna. Nem ezt vártam magamtól.

Némán leszédültem Nurit mellé az egyik dúsan szőtt, keleti szőnyegre, és teljesen kinyúltam. A többiek is heverésztek vagy ültek a szőnyegen, lábak és karok egymás hegyén-hátán, mint valami sejt. Úrrá lett rajtam az utazás fáradtsága. Új országban voltam, új emberek közt, új életet kezdtem.

Nurit a fejemet gyöngéden az ölébe húzta, és simogatni kezdte a hajam, mint egy igazi, bejáratott barátnő. Ahogy együtt dúdoltunk egy keleti hangzású, ősi zsidó dallamot, mintha a lelkünk is összekapcsolódott volna.

További kétségek

Kohn Gábor, a váci zsidó hitközség tagjának válasza Feldmájer Péter írására („Kérdéseit nehezen tudom értelmezni” – Szombat, 2008. április)

Tisztelt Feldmájer úr!

Olvastam az Ön válaszát. Továbbra is maradtak kétségeim illetve kérdéseim:

– Vajon egy hitközség vezetőjének (vezetőségének) nem kötelessége-e kérdés nélkül évente beszámolnia a tagoknak a közösséget érintő fontos szervezeti és anyagi kérdésekről? Vácon 12 éve egy beszámoló sem hangzott el.

– Feldmájer úr bizonyára olvasta azokat a dokumentumokat, amelyekre hivatkozott (Alapító okirat, Működési szabályzat). Mi ezeknek a létéről is csak mostanában értesültünk.

– Feldmájer úr bizonyára jobban tudja nálam, hogy a vezetőség-választásnak milyen formai és tartalmi követelményei vannak. A Váci Zsidó Hitközség tagjai a vezetőség újráválasz-

tásáról nem tudtak. Vajon ki vezette a jegyzőkönyvet, és kik hitelesítették azt?

– A hitközség tulajdonában lévő telken felépült „közösségi házba” – azon kívül, hogy a hitközség elnökének **lány**a által működtetett kis boltban lotót vettem – sem én, sem tagtársaim nem tehetjük be a lábunkat; annak soráról semmiféle információt nem kaptunk. Nem értem, hogy ha a maroknyi váci zsidónak volt már egy szépen felújított imaháza, miért volt szükség egy új közösségi házra? Miért nem léphettünk mi be oda? És végül miért kellett eladni? Az fáj a legjobban, hogy becsaptak minket: azzal áltattak, hogy a közösségünk számára épül – nehogy akadályozzuk az építkezést, vagy a tulajdonjogot firtassuk – aztán eladták.

– A közvélemény mindenkit hibásnak tart: a Turaiakat elítélik a telhetetlenségükért; a vezetőséget azért, mert megállíthatta volna a folyamatot; a tagságot, mely csak megvonta a vállát, és nem szólt, hanem távozott.

Ki képviselje a zsidókat?

**Vitaforum
és kerekasztal-beszélgetés
zsidó vezetők és közéleti
emberek részvételével**

Időpont:

2008. május 11.
vasárnap, du. 4 óra

Helyszín:

Bálint Zsidó Közösségi Ház

A honi zsidó civil társadalom öröndetes felvirágzása, pluraliz-musa éles ellentmondásban van a monolit politikai képviselettel. Vajon eljött-e az ideje a zsidó rendszerváltásnak? Hogyan dönthető el, ki és milyen arányban vehet részt a zsidóságot érintő politikai döntésekben?

Szervezők:

Bálint Zsidó Közösségi Ház
Szombat folyóirat

Summary

In his leading article János Gadó writes about the second „Újlipótváros battle”. In the second week of April there were anti-Nazi demonstrations in the „Újlipótváros” quarter of Budapest’s 13th district organized mainly by civilians against far right demonstrators. The extreme right demonstrators were significantly fewer.

Most of the articles in this issue are devoted to the 60th anniversary of Israel.

Former minister Tomi Lapid and former head of Mosad Dani Yatom were interviewed by our colleagues, Gitta Szekér and János Gadó.

Life interviews can be read with three Hungarian Jews – Péter Schramm, Róbert Betic and Gábor Bende – having returned from living in Israel. Péter Schramm speaks about the time he spent on the boat Exodus, Betic and Bende tell us about their years in the Israeli army as well as about the reasons for their aliyah and yeridah.

Gábor T. Szántó has made an interview with Israeli literary historian, Dan Miron: „Due to the Russian aliyah, Russian-Israeli literature – including Yiddish-Russian-Israeli literature – does exist. Unfortunately it is not as strong and powerful as it was before the Shoah. It is struggling for life, but it has not finished and I do not wish to prophesize about its future.”

We publish the short stories of S.Y. Agnon and Mirella Pári and an extract from the novel of Patrícia Eszter Margit – all three pieces take place in Israel. In our series of Modern Jewish Poets we publish some translated poems of Yiddish poet Mani Leyb and the famous poem about the War of Independence *Our bodies lie here* by Israeli poet Haim Guri.

Richárd Rákócza writes about the new skyscrapers in Tel Aviv and Sándor Márk Pályi shares his impressions about Israel’s performance at the Eurovision song festival.

www.optiris.hu

OPTIRIS OPTIKA

- **Szemüvegkeretek, napszemüvegek széles választékban**
- **Komputeres és szakorvosi szemvizsgálat**
- **Kontaktlencse illesztés**
- **TB vények beváltása**

ÜZLETEINK:

WESTEND CITY CENTER 1062, Budapest, Váci út 1-3. Tel/Fax: 238-7088
ÁRKÁD ÜZLETKÖZPONT 1106 Budapest, Őrs Vezér Tere 25. Tel: 434-8132
EUROPARK 1191 Budapest, Üllői út 201. Tel: 347-1530
SPAR CENTER 1011 Budapest, Batthyány tér 5-6. Tel: 225-7540
MAMMUT 1. ÜZLETHÁZ 1022 Budapest, Lövház u. 2-10. Tel: 345-8179
MAMMUT 2. ÜZLETHÁZ 1024 Budapest, Margit krt. 85-89. Tel: 345-8381
STOP & SHOP 1021 Budapest, Hűvösvölgyi út 138. Tel: 398-8153
CAMPONA 1222 Budapest, Nagytétényi út 37-43. Tel: 424-3370

Szabad Zsidó Tanház

Előadássorozat a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület és a Szombat folyóirat szervezésében

A Szabad Zsidó Tanház programjában a zsidóság kultúrájának, történelmének és vallásának alapkérdései mellett kiemelten szerepelnek jelenünk problémái, melyekre megpróbálunk a zsidóság kultúrájából merített, korszerű válaszokat adni.

„Zsidóság és erotika”

2008. május 14. szerda, 18 óra
Sturovics Andrea: Judaizmus és szexualitás

„Évadzáró előadás”

2008. május 17. szombat, 19 óra
G. E. Lessing: Bölcs Náthán – felolvasószínház két részben

Helyszín: Bálint Zsidó Községi Ház (Budapest VI. ker., Révay u. 16.)
További információ: www.mazsike.hu

Támogató:

The L.A. Pincus Fund for Jewish Education in the Diaspora
Bálint Zsidó Községi Ház

Szabadság.

Úrrá lenni az elemeken. Amikor nincs más, csak a végtelen ég, a látóhatár és Ön. Az érzés, ahogyan kitarul a világ.

Az autó régóta a szabadság szimbóluma. Máshoz nem fogható érzés - kézben tartani az irányítást a végtelen sztrádán, és megérkezni egy biztonságos helyre - amit úgy hívunk: otthon.

Schiller Autó Család. A vezetés korlátlan élménye.

1138 Budapest, Váci út 113.
Tel.: 452-11-11
1046 Budapest, Főti út 143.
Tel.: 2 72 72 72
Karambó os Centrum
www.schilleropel.hu

1133 Budapest, Dráva u. 17.
Te.: 450-25-25
www.chevroletperfect.hu

1044 Budapest, Külső Váci út 20.
Tel.: 380-0-380
www.toyotasuper.hu

1154 Budapest, Szentmihályi út 142.
Te.: 415-3000
www.pa.otaauto.hu

1133 Budapest, Dráva u. 17.
Te.: 320 0166
www.perfekthasznaltauto.hu

Schiller
Autó Család
www.schiller.hu

1% JÖVŐ

**SZIM SALOM
PROGRESSZÍV ZSIDÓ
KÖZÖSSÉG**

Technikai szám:
1373

www.szimsalom.hu

Köszönjük!

Call for applications

About the foundation

The Dutch Jewish Humanitarian Fund (JHF) started operating in 2002. The organization was established as a result of the negotiations on Jewish war claims in the Netherlands, its goal is to support projects dedicated to restoring Jewish life in former communist countries in Central and Eastern Europe. Since 2002 the JHF has disbursed annual grants to qualified projects.

Award policy

When awarding grants, the Dutch Jewish Humanitarian Fund places emphasis on projects dedicated to building and ensuring the continuity of Jewish communities in Central and Eastern Europe, especially in the areas of culture, Jewish tradition and heritage, knowledge transfer, enhancement of non-capital infrastructure, and projects that promote mutual respect between people. Organizations registered in Central and Eastern Europe are invited to apply to our foundation for funding. More information about our award policy can be read in our information brochure on our website: www.jhf.nl.

Application procedure

Requests for a grant for projects commencing on or after 1 January 2009, must be made using the appropriate application form, which is available on line at our website: www.jhf.nl. This form should be filled in on line and accompanied with a budget and a project description before July 1st 2008. This deadline will be strictly adhered to.

In addition to the on-line application form, each applicant must enclose the following:

1. annual financial reports for the past three years (the original language is allowed), which must include a balance sheet, an annual profit & loss statement, and explanatory notes;
2. a charter or articles of association for the organization;
3. a listing of the organization in the official public register.

All documents relevant to the application should be in *English*. While the annual financial reports, balance sheets, and the charter or articles of association may be submitted in the original language, English is preferred.

After the relevant documents have been received, the JHF will confirm receipt to applicants within a month following submission. Ordinarily, the Board of the JHF will decide on awards of project grants in November 2008.

Potential applicants are strongly advised to study the application criteria on our website carefully. Applicants who are uncertain whether they are eligible for funding are welcome to make enquiries by telephone, mail, or e-mail.

Win an unsolicited award of 10,000 Euros!

Although the Fund will continue to consider all relevant projects submitted, its particular stress remains on renewal and innovation. In order to stimulate imaginative visions and new ideas intended to promote Jewish life in Eastern Europe with particular stress on Jewish education and tolerance building, the Fund may offer an annual unsolicited award of 10,000 Euros, over and above to the sum applied for, to a project it deems best reflects these ideals.

Website: www.jhf.nl

Email: info@jhf.nl

Phone: + 31 (0)70 4275483

Staff: Muriel Leeuwin, Suzanne Georgi